

Economisch-Statistische Berichten

Zestig jaar N.I.v.A.

★

Drs R. Rijnveld

De agrarische werkgelegenheid op
lange termijn

★

De „wapenpool” in theorie en praktijk

★

Ir P. K. van Meurs

Voorstel voor een stelselmatige kalender

★

Mr W. A. A. Aarts

De ondersteuningsnormen
volgens de Armenwet
met een naschrift van Drs W. C. Kroft

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

40e JAARGANG

No 1980

WOENSDAG 25 MEI 1955

Spuistraat 172

Amsterdam

KAS-ASSOCIATIE N.V.

Bewindvoering
en Executele

BETALEN · BEWAREN · BEHEREN

Teksten

wetenschappelijke zowel als andere behoren aan stilistische eisen te voldoen, hetgeen vaak vergeten wordt. Hierdoor wordt de inhoud van boeken en artikelen dikwijls droog en moeilijker te lezen dan de schrijvers bedoelen. Een ervaren supervisor helpt hen dit te voorkomen.

Uw geschrift stijgt in waarde door een verzorgde taal

INLICHTINGEN ONDER No. ESB 21-1,
BUR. v. d. BLAD, POSTBUS 42, SCHIEDAM

FRANK RIJSDIJK'S INDUSTRIEËLE ONDERNEMINGEN N.V.

gevestigd te Hendrik-Ido-Ambacht.

Uitgifte

van

1400 niet-royeerbare certificaten van aandelen,
in stukken groot nominaal f 500.- aan toonder,
ten volle delende in de resultaten van het boekjaar
1 Mei 1955-30 April 1956 en van volgende boekjaren.

Ondergetekende bericht, dat zij de inschrijving op
bovengenoemde certificaten, uitsluitend voor houders
van aandelen, openstelt op

Woensdag 1 Juni 1955,

bij haar kantoren te Amsterdam, Rotterdam en
's-Gravenhage,

tot de koers van 100 pCt.,

op de voorwaarden van het bij de inschrijvings-
kantoren verkrijgbare prospectus.

Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.

Amsterdam, 20 Mei 1955.

R. Mees & Zoonen

Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen

Beheer en Administratie
van Vermogens
Executele en Bewind-
voering.

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.*
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-
38040. Giro 8408.

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Com-
merce, 6, Place Royale, Brussel, postcheck-rekening 260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f 29,-, overige landen
f 31,- per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk
nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het
kalenderjaar.*

Losse nummers 75 cts.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor
Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. *Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon
69300, toestel 1 of 3).*

Advertentie-tarief *f 0,30 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.*

Zestig jaar N. I. v. A.

Bij gelegenheid van het zestig-jarig jubileum van het Nederlands Instituut van Accountants, dat de afgelopen week op feestelijke wijze is gevierd in tegenwoordigheid van zeer vele zijner leden en van vertegenwoordigers van buitenlandse zusterorganisaties, is het goed een ogenblik stil te staan bij de rol, die het N.I.v.A. heeft gespeeld bij de ontwikkeling van het accountantsberoep in Nederland.

Zonder enige aarzeling kan men stellen, dat de nog steeds groeiende betekenis, welke het accountantsberoep heeft verworven in het maatschappelijk leven in Nederland, te danken is aan de activiteit, welke het Nederlands Instituut van Accountants in de zestig jaren van zijn bestaan heeft ontplooid.

In de tweede helft van de vorige eeuw ontstond bij een groep mannen, die als boekhouder verbonden waren aan grotere bedrijven en die als leraren in het boekhouden een goede theoretische kennis hadden verworven, het gevoel, dat de sterk toenemende betekenis van de naamloze vennootschappen de behoefte deed ontstaan aan zelfstandige personen, die ten behoeve van de kapitaalverstrekkers controle zouden uitoefenen op de beheerders van het vermogen dezer vennootschappen.

Het oudste in de Nederlandse literatuur bekende boekhoudbureau werd in 1883 te Rotterdam opgericht onder de naam „Bureel voor Boekhouding Confidentia”. Aangenomen mag worden, dat de bekende Pincoffs-affaire en de deconfiture van de N.V. Afrikaansche Handelsvereniging omstreeks 1880 in Rotterdam het terrein rijp gemaakt hadden voor de controlegedachte.

Op initiatief van genoemd boekhoudbureau vond met als datum 1 Januari 1895 de oprichting plaats van het Nederlands Instituut van Accountants, in de trant van het Engelse „Institute of Chartered Accountants”.

Vanaf het begin heeft het N.I.v.A. er naar gestreefd om de beroepsuitoefening op een zo hoog mogelijk peil te brengen, enerzijds door het zelf ter hand nemen van de opleiding van accountants, anderzijds door het vaststellen van regelen, welke door de leden bij hun beroepsuitoefening in acht moeten worden genomen: deze laatste zijn neergelegd in het Reglement van Arbeid en de Ereregelen, terwijl daarnaast een tuchtrechtspraak in het leven werd geroepen, welke de gedragingen van de leden van het N.I.v.A. bij de uitoefening van hun beroep toetst.

De groei van het ledental is bevorderd door de toegenomen behoefte van het bedrijfsleven aan de diensten van accountants. De eerste wereldoorlog, welke ons

naliet de Oorlogswinstbelasting, bevorderde de vraag naar voorlichting door accountants, zowel van de kant van de Overheid als van het particuliere bedrijfsleven. De sindsdien ingevoerde winstbelasting en de verschillende controlemaatregelen van de Overheid op de ondernemingen, tijdens en na de tweede wereldoorlog; hebben een toestand geschapen, waarbij deskundige hulp op administratief terrein voor iedere onderneming bijkans onmisbaar is geworden. Bedroeg het aantal leden van het N.I.v.A. omstreeks 1920 200, op 1 Januari 1945 was dit reeds gestegen tot 757 en sindsdien is de stijging onverminderd doorgestaan. Op dit ogenblik telt het N.I.v.A. 1.147 leden en daarnaast ruim 3.000 assistenten, die de cursussen van het Instituut volgen en aan de examens deelnemen.

Het accountantsberoep in Nederland is niet wettelijk geregeld. Het gevolg hiervan is dan ook, dat in de loop der jaren diverse organisaties zijn ontstaan, wier leden als accountant optreden, zonder dat zij voldaan hebben aan de eisen, welke het Instituut voor zijn lidmaatschap stelt. Pogingen, sinds tientallen jaren gedaan om tot een wettelijke regeling te komen, hebben tot nu toe geen succes gehad. Sinds kort is deze aangelegenheid door de Minister van Economische Zaken opnieuw ter hand genomen en is er een commissie ter voorbereiding van een wettelijke regeling ingesteld.

De opleiding tot accountant aan enkele Universiteiten en Hogescholen heeft de behoefte aan de opleiding door het Nederlands Instituut van Accountants niet doen verminderen. Voor zeer vele jongelieden, die onmiddellijk na de middelbare school in het bedrijfsleven te werk worden gesteld, is de N.I.v.A.-opleiding de gegeven weg tot het bereiken van de begeerde titel van accountant, lid N.I.v.A. Daarnaast komen ook vele accountants met een academische opleiding onder de N.I.v.A.-leden voor, terwijl anderzijds aangename contacten bestaan tussen het N.I.v.A. en de Vereeniging van Academisch Gevormde Accountants. Samen hopen beide verenigingen in 1957 een internationaal accountantscongres in Nederland te organiseren.

Moge het aan het Nederlands Instituut van Accountants gegeven zijn nog vele jaren zijn belangrijke bijdragen te geven voor de instandhouding en ontwikkeling van het accountantsberoep in Nederland!

Rotterdam.

Mr B. MORET.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Zestig jaar N.I.v.A., door Mr B. Moret	487	De ondersteuningsnormen volgens de Armenwet, door Mr W. A. A. Aarts, met een naschrift van Drs W. C. Kroft	498
De agrarische werkgelegenheid op lange termijn, door Drs R. Rijneveld	489	Internationale notities:	
De „wapenpool” in theorie en praktijk	493	De arbeidsverdeling tussen ontwikkelde en onderontwikkelde landen, door Drs J. H. Zoon	501
Voorstel voor een stelselmatige kalender, door Ir P. K. van Meurs	495	Geld- en kapitaalmarkt, door Drs J. C. Brezet	503
COMMISSIE VAN REDACTIE: C. van den Berg; Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.			
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.			

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

Drs R. RIJNEVELD, De agrarische werkgelegenheid op lange termijn.

In dit artikel wordt de ontwikkeling van de agrarische werkgelegenheid op lange termijn van economisch gezichtspunt uit bezien. Schrijver meent, dat in de naaste toekomst een geleidelijke daling van het absolute aantal agrarische beroepspersonen gewenst en noodzakelijk is. In de voorafgaande halve eeuw is de betekenis van de landbouw weliswaar relatief verminderd, doch de totale werkgelegenheid nam nog met ca 20 pCt toe. In het bijzonder in de gebieden met overwegend kleine bedrijven is het aantal agrarische beroepspersonen, zelfs bij de huidige organisatie van het landbouwproductieproces, te groot. Gaat men uit van een stijging der arbeidsproductiviteit van 1½ pCt per jaar — waarvan ½ pCt door stijging der productie per ha en 1 pCt door vermindering van het aantal arbeidskrachten — dan zou dit voor de akkerbouw- en veehouderijsector een daling van het aantal agrarische beroepspersonen met ongeveer 140.000 in de eerste dertig jaar betekenen. Het spreekt vanzelf dat de aanpassing aan veranderende economische verhoudingen in de landbouw niet zonder spanningen zal verlopen. Deze spanningen mogen echter niet resulteren in het uitvaardigen van maatregelen, welke een in economisch opzicht gezonde ontwikkeling doorkruisen.

De „wapenpool” in theorie en praktijk.

De oprichting van een permanente bewapeningscommissie, in het kader van de begin Mei jl. tot stand gekomen Westeuropese Unie, zet voorlopig een streep onder de discussies over een „wapenpool”, die na de verwerping van de E.D.G. door het Franse Parlement het lot der Westeuropese samenwerking in grote mate hebben beheerst. De oorspronkelijke Franse voorstellen voor een dergelijke „pool”, op het oog-eenvoudig en logisch van opzet, bleken bij nadere beschouwing vele moeilijkheden op te werpen. Zowel uit politiek als economisch oogpunt hebben zij per saldo de toets der critiek niet kunnen doorstaan. Een fundamentele tegenstelling was die tussen Frans dirigisme en Duits liberalisme; dit laatste in de vorm van een pleidooi voor toepassing van de beginselen der vrije markteconomie bij de militaire materieelvoorziening der WEU-landen. Alles bij elkaar genomen hebben de Franse voorstellen niet veel weerklank gevonden. De thans opgerichte commissie is dan ook bepaald geen „pool” en zelfs geen voorportaal daarvan; zij is uitsluitend een forum voor onderling overleg, waar de militaire productieproblemen der WEU-leden, voor zover niet reeds in NATO in behandeling, op geheel pragmatische basis kunnen worden besproken.

Ir P. K. VAN MEURS, Voorstel voor een stelselmatige kalender.

De reden voor kalenderherziening is, dat het maatschappelijk leven zich meer en meer van de thans geldende kalender verwijderd. Sociale, deels economische, veranderingen doorbreken daarbij sterk religieus georiënteerde tradities. Getracht moet worden de rationalisatie met culturele tradities te coördineren. Na te hebben betoogd, dat het zuiver meten van de tijdmaten maatschappelijk, in het bijzonder economisch, van veel belang is, doet schrijver een voorstel tot kalenderherziening. Dit komt

er op neer, dat door tussenvoeging van extra dagen als blanco-dagen, die bij voorkeur vrije dagen zijn gedurende welke de productie goeddeels stil staat en geen inkomen wordt gekweekt, naar werkdagen gerekend, een jaar vier gelijke seizoenen, een seizoen drie gelijke maanden, een maand vier gelijke weken en een week in beginsel zes gelijke dagen telt. Deze gelijkheden veroorloven een gemakkelijke en accurate verrekening van jaar-, maand-, week- en daglonen enz. Aan het slot van het artikel wordt nagegaan of deze kalenderherziening niet een verarming van het culturele leven zou betekenen.

Mr W. A. A. AARTS, De ondersteuningnormen volgens de Armenwet, met een naschrift van Drs W. C. Kroft.

In een artikel, gepubliceerd in „E.-S.B.” van 9 Maart jl. heeft Drs W. C. Kroft een systeem van berekening van de onderhoudsnormen volgens de Armenwet voorgesteld, dat is gebaseerd op de resultaten van een door het C.B.S. gehouden budgetonderzoek. Tegen dit systeem brengt Mr Aarts-zowel theoretische als praktische bezwaren naar voren. Hij neemt hierbij een tweetal veronderstellingen, waarop het systeem-Kroft berust, als uitgangspunt. Drs Kroft geeft in zijn naschrift een korte uiteenzetting omtrent zijn veronderstelling, dat bepaalde uitgaven-categorieën in de uitgavenrekeningen van geoefende en ongeschoolde arbeiders het minimale welvaartsniveau aangeven en gaat vervolgens in op de door Mr Aarts tegen het door hem voorgestelde systeem aangevoerde bezwaren.

— SOMMAIRE —

Drs R. RIJNEVELD, Examen à long terme, des possibilités d'emploi dans le domaine agricole.

L'auteur estime qu'une diminution graduelle du nombre des agriculteurs de profession aux Pays-Bas est nécessaire dans un proche avenir. Cette adaptation aux conditions économiques changeantes dans l'agriculture, entrainera de tensions. Celles-ci ne peuvent conduire à la prise de mesures susceptibles d'entraver un développement sain du point de vue économique.

Theorie et pratique d'un „pool d'armements”.

L'établissement d'un Comité Permanent d'Armements, dans le cadre de la nouvelle Union Européenne Occidentale, termine les débats sur la création d'un „pool d'armements”, comme proposée par la France en janvier dernier. Autant que l'OTAN n'aurait pas encore résolu leurs problèmes d'approvisionnement militaire, les membres de l'UEO trouveront, au sein du nouveau Comité, un forum pour discuter des solutions pratiques.

Ir P. K. VAN MEURS, Projet de réforme du calendrier.

L'auteur propose une réforme du calendrier, divisant l'année en saisons, mois et semaines comprenant chacun un nombre identique de jours ouvrables. Cette identité permettra un calcul aisé et précis des salaires annuels, mensuels, hebdomadaires et quotidiens.

Mr W. A. A. AARTS, Les critères de soutien suivant la „Armenwet”, avec un post-scriptum du Drs W. C. Kroft.

Cet article reproduit le texte d'une controverse entre Mr W. A. A. Aarts et le Drs W. C. Kroft, à la suite de l'article publié par ce dernier dans l'„E.-S.B.” du 9 mars 1955.

De agrarische werkgelegenheid op lange termijn

Bij het begin van deze eeuw telde de agrarische bedrijfstak in ons land 491.000 mannelijke beroepspersonen. Door ontginning van woeste grond, landaanwinning, intensivering van het bodemgebruik en de ontwikkeling van de tuinbouw kon de werkgelegenheid zich in de loop van deze eeuw verder uitbreiden, ondanks het feit, dat in deze periode de mechanisatie op het land- en tuinbouwbedrijf haar intrede deed. In 1947 waren 589.000 mannen in de een of andere tak van landbouw werkzaam. Relatief gezien had de landbouw echter aan betekenis ingeboet; maakte in 1899 de agrarische beroepsbevolking nog 33 pCt van de totale beroepsbevolking van ons land uit, in 1947 was dit percentage gedaald tot 20. Er zijn voldoende redenen om aan te nemen, dat dit percentage sindsdien nog verder is gedaald.

Verdiept men zich in de vraag, in welke richting de werkgelegenheid in de agrarische sector zich in de toekomst zal ontwikkelen, dan komt men tot interessante gevolgtrekkingen. Bij de beschouwingen hierover kan worden aangeknoopt bij twee rapporten, welke in de laatste jaren door het L.-E.I. zijn gepubliceerd, nl. het rapport over het kleine-boerenvraagstuk¹⁾ en het rapport over de landarbeiders²⁾.

Algemene opmerkingen.

Alvorens in te gaan op de verschillende aspecten van de agrarische werkgelegenheid op lange termijn, enkele opmerkingen van algemene aard.

In dit artikel zal de ontwikkeling van de agrarische werkgelegenheid op lange termijn van economisch gezichtspunt uit worden bezien. Het is denkbaar, dat men op grond van sociale, militaire of andere overwegingen een ontwikkeling, welke uit de economische gezichtshoek het meest wenselijk is, af zal wijzen.

In de tweede plaats zal bij de volgende beschouwingen worden uitgegaan van de stelling, dat de productiefactoren zodanig dienen te worden aangewend, dat zij in elke productierichting een even grote waarde voortbrengen³⁾. Met andere woorden, dat een bedrijfstak met een relatief lage arbeidsproductiviteit niet door kunstmatige middelen (minimumprijzen, steun) op lange termijn in stand dient te worden gehouden. Ook in de geleide economie is dit een gezond beginsel. De beweeglijkheid der productiefactoren — dankbaar onderwerp voor de theoretische economie — is, met name wat betreft de factor arbeid, vaak minder groot dan voor een gezonde ontwikkeling van de welvaart gewenst ware. Het kan dan ook, indien de omstandigheden dit wenselijk maken, van belang zijn van overheidswege een vergroting van de beweeglijkheid van de factor arbeid na te streven.

Een nivellering van de productiviteit van de factor arbeid in de verschillende toepassingen betekent ook, dat de beloning van vergelijkbare categorieën arbeidskrachten weinig uiteen zal lopen. De thans in sommige Westeuropese landen bereikte nivellering van de inkomens berust in een aantal gevallen op ethische overwegingen; men wil de productiefactor arbeid in de ene bedrijfstak minstens eenzelfde inkomen garanderen als in een andere bedrijfstak. Deze situatie kan tot gevolg hebben, dat bij een geleide loon- en prijsbeleid in de meest winst-

gevende productierichting een opwaartse druk op de lonen kan ontstaan. Voor de nationale economie zou het dan voordelig zijn meer arbeiders in deze richting in te schakelen door onttrekking aan minder rendabele bedrijfstakken. Op deze wijze zou op „klassieke” wijze weer het evenwicht in de beloning der productiefactoren worden hersteld.

Voorts de opmerking, dat de Nederlandse landbouw zich op lange termijn niet kan isoleren van de landbouwproductie in andere landen van de wereld. De Nederlandse landbouw zal door middel van de prijzen der landbouwproducten een zekere samenhang moeten vertonen met de ontwikkeling en de veranderingen, welke zich elders in de agrarische productie voltrekken. Een bescherming van de eigen landbouw „ten koste van alles” is op lange termijn en uit zuiver economische overwegingen niet aanvaardbaar.

Ten slotte de opmerking, dat in het navolgende zal worden uitgegaan van een toestand van volledige werkgelegenheid op lange termijn en een geleidelijke stijging van de arbeidsproductiviteit. Het gaat hierbij om de trend op lange termijn; met incidentele depressies wordt geen rekening gehouden.

Gebieden met overwegend grotere landbouwbedrijven.

Zeer globaal genomen kan in het kader van dit artikel ons land in twee delen worden onderscheiden: een gebied met *overwegend grotere landbouwbedrijven* (zeeklei- en weidegebieden en de veenkoloniën) en de gebieden met *overwegend „kleinbedrijf* (zandgronden en rivierkleigebieden). In beide gebieden heeft men met geheel verschillende vraagstukken te maken.

In het eerste gebied vraagt het vraagstuk van de landarbeidersgroep de aandacht; 36 pCt van de werkzaamheden op de landbouwbedrijven wordt hier verricht door arbeidskrachten in loondienst; de gemiddelde bedrijfsgrootte bedraagt 13 ha. In het tweede gebied treedt het probleem van de te kleine bedrijven sterk op de voorgrond; 41 pCt van de bedrijven is hier kleiner dan 5 ha; de gezinsarbeidskrachten nemen 90 pCt van de werkzaamheden voor hun rekening.

Bepalen wij ons allereerst tot de gebieden, waar de landarbeidersgroep een essentiële functie vervult in de agrarische arbeidsvoorziening. Uit het hiervoor vermelde onderzoek van het L.-E.I. is gebleken, dat in vele landbouwgebieden van ons land een tekort aan landarbeiders bestaat⁴⁾.

Vanzelfsprekend wordt de geringe animo voor het landarbeidersberoep beïnvloed door de hoge graad van werkgelegenheid in de niet-agrarische bedrijfstakken, maar er zijn voldoende redenen om aan te nemen, dat het tekort aan landarbeiders een *blijvend* verschijnsel is. Men kan het ook als volgt formuleren: de omvang van het tekort aan landarbeiders wordt wel door de algemene conjunctuur beïnvloed, het bestaan van een tekort is hier evenwel onafhankelijk van en vertoont een structureel karakter.

Het hierboven genoemde verschijnsel vindt zijn oorzaak in het geringe concurrerend vermogen van het landarbeidersberoep als resultante van vele factoren, zoals de

¹⁾ Het kleine-boerenvraagstuk op de zandgronden, Van Gorcum en Co., Assen 1951.

²⁾ De landarbeiders in Nederland, L.-E.I.-publicatie, 1954.

³⁾ Zie hiervoor ook: „Westeuropese economische integratie en landbouw”, Rapport van de E.L.E.S., 1951.

⁴⁾ Voor enkele akkerbouwgebieden werd berekend, dat — ceteris paribus — het aantal landarbeiders in 1967 50 pCt van het aantal in 1952 zal bedragen.

huisvestingssituatie, de arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden, de lonen, de verhouding boer-arbeider, de promotiekansen en het maatschappelijk prestige van het beroep in engere zin. Zonder de betekenis van de andere factoren t.a.v. de geringe animo voor landarbeid te willen uitschakelen, zal hier vooral de aandacht op de loonfactor worden gericht ⁵⁾. Ondanks de „gelijkstelling” liggen de in concreto uitbetaalde lonen in de industrie hoger dan in de landbouw.

Bezint men zich op maatregelen om het tekort aan landarbeiders op te heffen, dan ligt het voor de hand te trachten het concurrerend vermogen van het beroep landarbeider te vergroten, o.a. door verhoging van de landarbeiderslonen. De vraag is nu, welk effect de volledige gelijkstelling van landarbeiders- en industrielonnen op lange termijn voor het agrarisch productieproces zal hebben. Bij de beantwoording van deze vraag kan men er o.i. van uitgaan, dat in de toekomst — gezien de politiek van volledige werkgelegenheid en gezien de steeds toenemende beroepsmobiliteit onder de landarbeiders — de lonen in de landbouw gelijke tred zullen moeten houden met die in de industrie. *Grote loonverschillen tussen landbouw en industrie zullen in de praktijk niet meer mogelijk zijn.*

Voor de boer is een vrij sterke stijging nu en een geleidelijke stijging in de toekomst van de arbeidslonen slechts mogelijk, indien hij de verhoging van zijn voortbrengingskosten doorberekend krijgt in de prijzen van zijn producten. Bij een sterke stijging van de binnenlandse kostprijzen voor agrarische producten kan er een ogenblik komen, waarop de export van agrarische producten niet meer lonend is of waarop het voordeliger wordt bepaalde producten te importeren in plaats van in eigen land voort te brengen. De prijzen stellen dus bepaalde grenzen aan de mogelijkheid, de verhoogde productiekosten door te berekenen. Het alternatief is te streven naar een verhoging van de arbeidsproductiviteit in de agrarische sector.

Ziet men de arbeidsproductiviteit als het quotiënt van de landbouwproductie en het aantal agrarische beroeps-personen, dan is vergroting van de productiviteit te bereiken door vermeerdering van de productie en/of vermindering van het aantal arbeidskrachten. Ofschoon de mogelijkheden om door een productiever veeslag, door nieuwe gewassen of nieuwe variëteiten van reeds bestaande gewassen de productie op te voeren niet moeten worden onderschat, biedt het laatste middel, gezien de reeds zeer hoge productie per ha in Nederland het meeste soulaas ⁶⁾. De Nederlandse boer zal zich moeten richten op een verdergaande *rationalisatie, mechanisatie* en wellicht in zekere zin ook *extensivering*.

De mogelijkheden tot rationalisatie van de bedrijfsvoering lijken in Nederland nog groot. Deskundigen van het Instituut voor Landbouwtechniek en Rationalisatie zijn van mening, dat door betere werkmethoden, doelmatiger werktuigen etc. nog een besparing van ongeveer 25 pCt op de arbeid kan worden verkregen.

Wat de mechanisatie betreft, zuiver technisch gezien moeten de mechanisatiemogelijkheden in de Nederlandse landbouw nog groot worden genoemd. In de akkerbouwgebieden valt met name te denken aan de verplegingswerkzaamheden en de oogst van bieten en aardappelen.

In de weidegebieden moet allereerst worden gedacht aan de mechanisering van de melkwinning; daarnaast zou ook de voerwinning nog verder kunnen worden gemechaniseerd. Het behoeft geen betoog, dat een verandering in de verhouding van machinekosten en arbeidskosten een sterke drijfveer zal zijn in de richting van een verdergaande mechanisatie.

Wat de extensivering betreft, in een verdergaande mechanisatie ligt reeds een zekere extensivering besloten. De zorgvuldigheid van het met de hand bewerken is met een aantal werktuigen niet te bereiken. Belangrijker is echter, dat hogere arbeidslonen in de agrarische sector op zichzelf reeds een extensiveringstendentie in het leven roepen. Voor de boer kan het voordeliger worden arbeid af te stoten en de grond in een extensievere richting te gebruiken. Te verwachten is dan ook, dat als gevolg hiervan de productie per ha, welke in Nederland thans op een zeer hoog niveau ligt, zal dalen.

Rationalisatie, mechanisatie en extensivering betekenen in feite een *verandering in de verhouding, waarin de productiefactoren in de landbouw worden gecombineerd*. Een verandering in die zin, dat per arbeider meer kapitaal in de vorm van werktuigen en land wordt aangewend dan thans het geval is, waardoor het absolute aantal arbeidskrachten zal dalen. Zo bezien dient men het tekort aan landarbeiders niet al te tragisch op te vatten; het is economisch gezien geen ongezonde ontwikkeling.

Gebieden met overwegend kleinbedrijf.

Richten wij thans onze aandacht op de gebieden met overwegend kleine bedrijven. Op de kleine bedrijven in deze gebieden bestaat veelal een overschot aan arbeidskrachten als gevolg van het feit, dat op de gezinsbedrijven het aantal arbeidskrachten niet beneden een bepaald minimum kan dalen. Het minimum aantal arbeidskrachten is 1, nl. de boer. In de gevallen, waarin ook nog een opvolger aanwezig is — 30 à 40 pCt der bedrijven —, bedraagt dit minimum 2 arbeidskrachten. Deze omstandigheid heeft tot gevolg, dat op vele bedrijven de oppervlakte cultuurgrond per werker klein is en dat, ondanks alle pogingen welke in het werk worden gesteld om de grond zo intensief mogelijk te benutten, de arbeidsproductiviteit op deze bedrijven in vergelijking met de grotere bedrijven in deze gebieden zeer laag ligt. In het rapport van het L.-E.I. over het kleine-boerenvraagstuk is berekend, dat alleen op de zandgronden reeds een *potentieel arbeidsoverschot* van 50.000 arbeidskrachten zou bestaan.

Het verschil in problematiek tussen de gebieden met overwegend grote en overwegend kleine bedrijven is wel zeer opmerkelijk. In het eerste gebied doet zich een wanverhouding voor in de zin van een *tekort* aan arbeidskrachten bij de huidige voortbrengingsmethoden. In het tweede gebied manifesteert zich ook een wanverhouding, maar dan in de richting van een *teveel* aan mensen.

Dat deze frappante verschillen in een klein land als het onze naast elkaar kunnen bestaan zonder dat er enige compensatie plaats heeft, moet worden toegeschreven aan het feit, dat het hier twee sociaal totaal uiteenlopende groepen personen betreft. In het eerste geval wordt de wanverhouding veroorzaakt door het wegtrekken van landarbeiders uit de landbouw. Als werknemer hebben zij er belang bij hun arbeid aan de meestbiedende ter beschikking te stellen. De industrie blijkt nu in dit opzicht vaak meer te kunnen verschaffen dan de landbouw.

De tweede groep personen betreft zelfstandige onder-

⁵⁾ Van hoeveel belang factoren in het sociale of sociaal-psychologische vlak kunnen zijn, blijkt bij de trek naar de administratieve beroepen — de witte-boordenberoepen — in de steden.

⁶⁾ In een artikel in „Agrarwirtschaft” van 1953 geeft Krohn de volgende verhoudingscijfers over de bruto-productie per ha: Nederland 190, Denemarken 145, West-Duitsland 100, Italië 78 en Frankrijk 68.

nemers, die onder zeer specifieke omstandigheden leven en werken. De hoogte van het inkomen is voor hen niet de allesbeheersende factor bij de keuze, of in de landbouw te blijven of elders aan de slag te gaan. Behalve dat zij als eigen baas ook een zeker psychisch inkomen toucheren, betekent het boer-zijn meer dan het zakelijk uitoefenen van een beroep; het is een manier van leven, verankerd in de gehele samenleving. Dat onder deze omstandigheden het verschil in beloning tussen agrarische en niet-agrarische beroepen tot vrij grote hoogte kan stijgen, zonder dat er enige trek uit de landbouw valt waar te nemen, zal duidelijk zijn.

Er zijn evenwel ook tekenen, dat de „psychische” drempel, die op de zandgronden de agrarische sector van de overige bedrijfstakken scheidt, lager wordt. De verbreking van het sociale isolement van de boerenstand (verkeersontwikkeling, radio, courant, cultuurspreiding) en het beroepsisolement (gedecentraliseerde industrialisatie, ontwikkeling van het pendelverkeer door autobus en bromfiets) zijn belangrijke elementen in deze slijtage-slag. Zeer kenmerkend is bijv. dat in Zuid-Limburg het aantal bedrijven in tegenstelling tot de meeste andere gebieden op de zand- en rivierkleigronden sinds het begin van deze eeuw niet groter is geworden. Hier heeft op grote schaal een trek van agrarische jongeren naar de mijnstreek plaats zonder dat zulks in de ogen van de plattelandsgemeenschap een degradatie is. Deze ontwikkeling begint zich thans ook elders op de zand- en rivierkleigronden af te tekenen.

Strikt economisch gezien valt een *vergroting van de beweeglijkheid van de arbeidsfactor* op de zandgronden slechts toe te juichen. Een afnemende van het aantal agrarische beroepspersonen betekent, dat de wanverhouding tussen aantal mensen en grond — thans nog resulterend in een potentieel arbeidsoverschot van 50.000 personen — geleidelijk aan zal verdwijnen, waardoor de landbouw op de zandgronden een gezonder economisch fundament krijgt.

Het is echter zaak de landbouw op de zandgronden en rivierkleigebieden in een iets wijder verband te bezien. Evenals in de zee- en weidegebieden en veenkoloniën ziet de landbouw zich voor de noodzaak van een geleidelijke stijging van de arbeidsproductiviteit gesteld. De mogelijkheden om deze te bereiken liggen weer enerzijds in een verdere verhoging van de productie en anderzijds in een afnemende van het aantal arbeidskrachten. Wij zijn van mening, dat uitgaande van het gezonde gezinsbedrijf zonder arbeidsoverschotten een verdere daling van het aantal agrarische beroepspersonen — rationalisatie, mechanisatie en wellicht ook extensivering dus — de beste kansen biedt voor een geleidelijke productiviteitsverhoging. Het is in dit verband, dat wij nog enkele kanttekeningen willen plaatsen bij het *vraagstuk van de te kleine bedrijven*.

Bij het onderzoek van het L.-E.I. is geconstateerd, dat het doorsneebedrijf op de zandgronden minimaal 5 à 6 ha groot moet zijn, wil het aan één arbeidskracht volledig emplooi bieden. De vaststelling van deze grootte-grens is gebaseerd op de toenmalige verhouding in de combinatie der productiefactoren. Indien de economische ontwikkeling dwingt tot een herziening van deze verhouding — en zoals hiervoor is betoogd zal dit zich o.i. in de toekomst gaan voltrekken —, dan vloeit hieruit voort, dat de grens van de minimum-bedrijfs-grootte ook naar boven op zal schuiven.

In een artikel in „De Economist” wijst Drs De Widt er op, dat op de zandbedrijven een stijging van de produc-

(Advertentie)

tiviteit met 5 pCt per jaar voor de eerstkomende jaren gewenst moet worden geacht⁷⁾. Indien deze stijging van de productiviteit zich geheel langs de weg van mechanisatie en rationalisatie zou voltrekken, zou dit een noodzakelijke vergroting van het éénmansbedrijf met 1 ha per 8 jaar betekenen. Houdt men bovendien nog rekening met de hiervoor bedoelde wijziging in de combinatie van de productiefactoren, dan zal de minimumgrens van het rendabele landbouwbedrijf nog sneller omhoog gaan.

Deze gang van zaken schept bijzondere verwickelingen ten aanzien van de mogelijkheden om de, onder de huidige verhoudingen te kleine, bedrijven op de zandgronden *te saneren met behulp van gronden uit de IJsselmeerpolders*, welke gedachte hier in den lande in de laatste jaren wortel heeft geschoten⁸⁾. De gedachte is om aan een bepaald aantal grondgebruikers van het oude land een bedrijf in de nieuwe polders ter beschikking te stellen onder voorwaarde, dat de vrijkomende grond ter beschikking van een „fonds” wordt gesteld. Met behulp van dit fonds zou men dan de te kleine bedrijven boven een bepaalde groottegrens kunnen brengen. Als nevengeachte geldt hierbij, dat gelijktijdig met deze bedrijfs-groottesanering ook de cultuurtechnische omstandigheden (waterstaatkundige toestand, verkaveling en ontsluiting), welke thans veelal nog te wensen overlaten, kunnen worden verbeterd.

Nu is het vaststellen van een minimum-bedrijfs-grootte, zoals hiervoor is aangetoond, een zeer moeilijke zaak. Op welke combinatie van productiefactoren dient men deze immers te baseren? Kan momenteel misschien een bedrijf van ongeveer 12 ha als een rendabele tweemensbedrijf worden beschouwd, binnen één generatie is de economisch meest gewenste grootte van een dergelijk bedrijf wellicht 18 of 24 ha. Een bedrijfs-groottesanering in de zin als hierboven aangegeven loopt, indien men zich baseert op een onder de huidige omstandigheden geldende minimum-grens van bijv. 6 ha, alle kans door de feiten te worden achterhaald, waardoor een deel van de — overigens zeer kostbare — investeringen verspild zullen blijken te zijn. Anderzijds vormt het vraagstuk van de te kleine bedrijven

⁷⁾ Drs R. A. de Widt: Bedrijfs-grootte en verkaveling in de Nederlandse landbouw. „De Economist”, Mei 1954.

⁸⁾ Zie hiervoor Dr Ir A. Maris: Het kleine-boerenvraagstuk in groter verband, T.E.S.G. 1952.

in Nederland een dermate wonde plek in de Nederlandse landbouwpolitiek, dat alle pogingen in het werk dienen te worden gesteld om tot een afdoende oplossing van dit vraagstuk te komen.

Er zijn o.i. dan ook voldoende redenen aanwezig om — rekening houdende met de richting, waarin de economie van ons land zich beweegt — de oplossing van het vraagstuk van de te kleine bedrijven in de eerste plaats na te streven door middel van een *vermindering van de agrarische bevolkingsdruk*, welke in wezen de oorzaak is van dit vraagstuk. Daarnaast en daarna zou men het middel van de bedrijfs-grootte-sanering te baat kunnen nemen, waarbij men bij de vaststelling van de minimum-grootte zou moeten anticiperen op de toekomstige ontwikkeling.

Vermindering van de agrarische bevolkingsdruk kan o.à. worden bereikt door om- en herscholingscursussen eventueel met doorbetaling van loon voor oudere personen, subsidies op het forensenverkeer, stimulering van het volgen van het niet-agrarisch onderwijs, school- en beroepskeuzevoorlichting. Daarbij kan men zich allereerst als doel stellen een zodanige vermindering van de agrarische beroepsbevolking, dat de potentiële arbeidsoverschotten verdwijnen. In tweede instantie zal men zich echter moeten richten op een verdergaande vermindering van de agrarische bevolking.

In welke takken van landbouw?

De kritisch ingestelde lezer zal zich afvragen, of de in dit artikel gesuggereerde verandering in de combinatie van de productiefactoren zich in alle onderdelen van de Nederlandse landbouw ook inderdaad zal voltrekken. O.i. is dit afhankelijk van de positie der voortgebrachte producten op de nationale en internationale markt. Voor de stapelproducten, welke regelmatig op de internationale markt worden verhandeld — broodgranen, voedergranen, suiker, melkproducten als boter, gecondenseerde melk, melkpoeder — zal de Nederlandse landbouw voor zijn binnen- en buitenlandse afzet rekening moeten houden met het kostenpeil, waaronder deze producten elders worden voortgebracht. Export van deze producten tegen prijzen beneden de binnenlandse kostprijs kan tijdelijk met behulp van exportsubsidies wel wenselijk zijn, doch is o.i. op lange termijn gezien geen gezonde politiek. Evenzeer staat de afzet op de binnenlandse markt in relatie tot de prijzen op de wereldmarkt; het opbouwen van hoge tariefmuren is in beginsel een economisch kwaad. Voor zover de Nederlandse landbouw gericht is op de voortbrenging van stapelproducten — en dit is een zeer belangrijk deel er van — zijn er o.i. geen redenen, dat een minder arbeidsintensieve voortbrengingswijze zich niet zal voltrekken.

Wat de voortbrenging van producten betreft, waarvoor in zekere zin van een monopolistische marktstructuur kan worden gesproken — bijv. verse melk voor de binnenlandse markt, groenten voor afzet in het binnenland en de omringende landen — liggen de papieren geheel anders. Daar hier de concurrentie of afwezig is of veel minder groot is dan bij de stapelproducten en goede vervangingsartikelen niet aanwezig zijn, kunnen deze goederen worden afgezet tegen hogere prijzen. M.a.w. een geleidelijke stijging van de agrarische lonen in deze

sector en doorberekening van de stijging der productiekosten in de consumentenprijzen zal voor de nationale economie geen moeilijkheden opleveren.

Samenvatting.

In enkele woorden de strekking van dit betoog samenvattend, menen wij, dat in de naaste toekomst een geleidelijke daling van het absolute aantal agrarische beroeps personen gewenst en noodzakelijk is. In de voorafgaande halve eeuw is weliswaar relatief gezien de betekenis van de landbouw verminderd, doch de totale werkgelegenheid nam nog ongeveer met 20 pCt toe.

Van strikt economisch standpunt bezien moet, aangenomen dat op lange termijn de toestand van volledige werkgelegenheid kan worden gestabiliseerd, een dergelijke ontwikkeling als gezond worden beschouwd. In het bijzonder in de gebieden met overwegend kleine bedrijven is het aantal agrarische beroeps personen zelfs bij de huidige organisatie van het landbouwproductieproces te groot. In deze gebieden zou een vergroting van de beweeglijkheid van de arbeidsfactor met alle mogelijke middelen moeten worden gestimuleerd.

Gaat men uit van een stijging van de arbeidsproductiviteit van 1½ pCt per jaar — waarvan ½ pCt door stijging van de productie per ha en 1 pCt door vermindering van het aantal arbeidskrachten —, dan zou dit voor de akkerbouw- en veehouderijsector een daling van het aantal agrarische beroeps personen met ongeveer 140.000 in de eerste dertig jaar betekenen. De gehele agrarische beroepsbevolking zou dan kunnen teruglopen van 589.000 tot 450.000 mannelijke beroeps personen⁹⁾. De bestaande arbeidsoverschotten in de zand- en rivierkleigebieden en de mogelijkheden tot rationalisatie in de gehele Nederlandse landbouw in aanmerking genomen, moet een productiviteitsstijging van 1½ pCt per jaar zeker als bereikbaar worden beschouwd.

Dat de aanpassing aan veranderende economische verhoudingen in de landbouw niet zonder spanningen zal verlopen, is vanzelfsprekend. Deze spanningen mogen echter niet resulteren in het uitvaardigen van maatregelen, welke een in economisch opzicht gezonde ontwikkeling doorkruisen. Met name dient hier te worden gedacht aan prijspolitieke maatregelen, welke zijn gericht op een instandhouding van de te kleine bedrijven. Overigens is het nog niet duidelijk, hoe men juist t.a.v. dit punt tot meer gezonde verhoudingen kan komen. Het ten onder gaan van sub-marginaal bedrijven op de wijze van de klassieke theorie wordt waarschijnlijk door geen enkele bonafide politieke partij in ons land meer aanvaard. Voor de landbouw en de welvaart van ons land als geheel is het echter van groot belang, dat de aanpassing aan zich wijzigende economische verhoudingen zo soepel mogelijk verloopt. Hoewel in dit artikel uitsluitend economische overwegingen naar voren zijn gebracht blijkt hieruit, dat het wel goed is rekening te houden met politieke, sociale of andere aspecten, gezien de consequenties.

⁹⁾ Hierbij wordt afgezien van uitbreiding der agrarische werkgelegenheid door landaanwinning (o.a. IJsselmeerpolders), terwijl een gelijkblijvende werkgelegenheid in de tuinbouw, etc. wordt aangenomen.

De „wapenpool” in theorie en praktijk

Men schrijft ons:

De Mei-maand maakt opnieuw historie. Ditmaal in hoofdzaak uit politieke gezichtshoek bezien: toetreding van de Westduitse Bondsrepubliek tot de NATO, totstandkoming van de Westeuropese Unie, voorbereiding van een Conferentie der Grote Vier. Uit economisch oogpunt is er, onder de veelheid der gebeurtenissen, niet veel dat rechtstreeks boeit. Met enkele uitzonderingen echter, waarvan er één naar voren moge worden gehaald: de oprichting, in het kader van de Westeuropese Unie, van een permanente bewapeningscommissie.

Uit hetgeen over deze nieuwe commissie in de pers is medegedeeld, blijkt dat zij zal bestaan uit vertegenwoordigers der 7 „WEU”-landen (d.z. de vroegere EDG-landen België, Luxemburg, Frankrijk, Italië, West-Duitsland en Nederland, alsmede Groot-Brittannië), met medewerking van een internationaal secretariaat. De taak der commissie kan worden omschreven als: het bevorderen van een zo nauw mogelijke samenwerking tussen de genoemde landen op het gebied van de militaire materieelvoorziening, waarbij vooral moet worden toegezien op een zo praktisch en efficiënt mogelijke benutting van de hulpbronnen, waarover de partners op dit gebied beschikken, daarbij rekening houdend met ieders belang. Bij dit alles moet voorts worden gelet op het vermijden van dubbelures met hetgeen de NATO reeds op het stuk der militaire productie verricht; vandaar ook, dat de nieuwe commissie haar zetel te Parijs zal hebben.

Deze taakomschrijving is voldoende algemeen om bij de niet gewaarschuwde lezer de verzuchting te rechtvaardigen, dat het hier alleen maar om „weer zo'n commissie” gaat. De werkelijkheid is echter, dat de oprichting van deze commissie voorlopig een streep zet onder de „wapenpool”-discussies, die na de verwerping van de Europese Defensie Gemeenschap door het Franse Parlement (op 30 Augustus 1954) het lot der Westeuropese samenwerking in grote mate hebben beheerst. Vooral in Frankrijk immers wensten velen de totstandkoming van een wapenpool te beschouwen als prealabele voorwaarde voor de ratificatie van de zgn. Parijse accoorden — en daarmee voor de herbewapening van West-Duitsland; een gedachtengang, die door de meeste onderhandelingspartners van Frankrijk niet kon worden aanvaard. De Fransen bevonden zich met hun opvattingen in een vrijwel geïsoleerde positie; belangen van hogere orde maakten de geesten rijp voor het compromis. Waardevol, ook voor de toekomst, blijven echter de over en weer gebruikte argumenten, die zich — te oordelen naar hetgeen in de pers is verschenen — veelvuldig op economisch terrein hebben bewogen.

De oorspronkelijke Franse voorstellen.

De Franse voorstellen omtrent een wapenpool, zoals die begin Januari jl. ter tafel kwamen en vervolgens door een werkgroep in studie werden genomen, zeiden als algemene doelstelling de efficiency in de militaire materieelvoorziening der „WEU”-landen te willen verbeteren. Daarvoor was het naar Franse opvatting noodzakelijk de fondsen, waarover de partners in de materieelsector beschikten, zodanig in te zetten, dat de benodigde goederen — teruggebracht tot gestandaardiseerde typen — zoveel mogelijk in massa zouden worden geproduceerd. Gebruikmakend van de voordelen, die internationale arbeidsdeling te bieden heeft, zou aldus de kostprijs der

militaire goederen omlaag kunnen worden gebracht, waardoor de op ieder drukkende bewapeningslast zou worden verlicht. De verwezenlijking van deze doeleinden wilden de Fransen opdragen aan een „Agence”, een supranationaal orgaan (supranationaal omdat beslissingen bij 2/3 meerderheid zouden worden genomen), dat verantwoordelijk zou zijn voor standaardisatie van militair materieel, voor opstelling en uitvoering van gezamenlijke productieprogramma's (plaatsing van orders bij de diverse deelnemers) en voor planning en coördinatie van investeringen in de verschillende bewapeningsindustrieën; de „Agence” zou voorts belast dienen te worden met de coördinatie van militaire research, en ten slotte met de verdeling van eventuele buitenlandse militaire hulp. In de Franse plannen werd toegegeven, dat dit alles wellicht niet in één slag te verwezenlijken zou zijn, zodat een overgangperiode werd voorzien; het terrein zou worden geëffend door enkele commissies, waarna op 1 Januari 1957 de „Agence” in werking zou treden.

Op de diepere motieven, die aan deze Franse voorstellen ten grondslag hebben gelegen, behoeft niet nader te worden ingegaan. Zij werden zonder twijfel gevormd door tal van overwegingen van nationale en internationale politiek. In elk geval lag aan Frankrijks partners de torpedering van de EDG nog te vers in het geheugen, dan dat zij de schijn van eenvoud en logica in de Franse gedachtengang zonder meer voor waar konden aannemen. Niet ten onrechte kenmerkte „The Economist” de Franse voorstellen als „a desire to sell the same horse, shown from different angles, to too many people”¹⁾. Tegenwerpingen lieten dan ook niet lang op zich wachten.

Zo werd er op gewezen, dat voorstellen tot internationale arbeidsdeling, op grond van overwegingen van industriële efficiency, moeilijk au serieux konden worden genomen, nu zij afkomstig waren van een land, dat in de internationale concurrentie moeilijk mee kan²⁾. Voorts werd op politieke gronden bezwaar gemaakt tegen de verkapte verscherping van de controle op de Duitse militaire productie, die in de Franse voorstellen lag opgesloten; voor de Duitsers betekende dit een moeilijk aanvaardbare discriminatie, terwijl objectieve derden er op wezen, dat de controle op de Duitse herbewapening toch reeds voldoende was geregeld, ten eerste dank zij de zeggingschap van SHAPE (de hoogste militaire NATO-autoriteit in Europa) over pijpleidingen, vliegvelden en ammunitie-reserves³⁾; ten tweede dank zij het „Agence pour le Contrôle des Armements”, waarvoor in de Parijse accoorden reeds voorzieningen waren getroffen⁴⁾. Een verdere tegenwerping, opnieuw in het politieke vlak, is vooral ook in Nederlandse parlementaire gedachtenwisselingen naar voren gekomen; het zgn. EDG-argument, hierin bestaande, dat het ondoelmatig en zelfs ongewenst moest worden geacht, enkele scherven van de EDG-conceptie bijeen te rapen en deze, aan elkaar gelijmd, te presenteren als een bruikbaar iets. Ook de EDG-opzetterende de supranationale samenwerking op het gebied van de militaire materieelvoorziening, maar als onder-

¹⁾ Vgl. het artikel „Argument of Arms”, in het nummer van 15 Januari jl., blz. 167.

²⁾ Dit argument is overigens van weinig praktische waarde, wanneer de bewapeningsindustrieën van een dergelijk land staatsbedrijven zijn, die met een kunstmatig lage kostprijs kunnen werken.

³⁾ Vgl. „The Economist” t.a.p. blz. 168.

⁴⁾ Men dient dit laatste orgaan, dat zich zuiver met de controle op de fabricage van een aantal specifiek omschreven wapenen zal bezighouden, inderdaad uitdrukkelijk gescheiden te houden van de gedachte van een wapenpool, resp. van de nieuwe permanente „WEU”-commissie; bij dit laatste gaat het om samenwerking op het stuk der materieelvoorziening in het algemeen.

deel van een groter geheel, waarin tevens was voorzien in een integratie van de militaire staven en van de militaire begrotingen (het „budget commun”). In het kader evenwel van de Westeuropese Unie blijft de nationale soevereiniteit op het gebied der militaire bevelvoering onaangetast, en ook de defensiebegrotingen blijven nationaal bepaald. In deze opzet zou een wapenpool naar Frans model een anomalie vormen; een sterk hinkende supranationaliteit zonder reële inhoud. Een volgende tegenwerping, eveneens in het Nederlandse Parlement gehanteerd, berustte in de overweging, dat de nauwe samenwerking met Groot-Brittannië, die in de WEU beloofde te worden gerealiseerd, niet in de waagschaal mocht worden gesteld door een „pool”, waaraan van Engelse zijde bepaald nimmer zou worden medegewerkt. Deze lijn doortrekkende werd betoogd, dat voor internationale samenwerking op het gebied van de militaire productie reeds een uitstekend forum beschikbaar was in de NATO, waarvan immers ook de Bondsrepubliek deel zou gaan uitmaken⁵⁾; in de NATO had men bovendien het voordeel van directe samenwerking met de Verenigde Staten en Canada, die in de achterliggende jaren de materiële uitrusting der WEU-troepen voor een groot deel hadden verzorgd en wier medewerking — alleen al bij pogingen tot standaardisatie — dus onontbeerlijk moest worden geacht.

De Duitse these.

De weergegeven argumenten hebben alle op zichzelf hun waarde. Zij worden echter in draagwijdte overschaduwed door een fundamenteel economisch bezwaar, als volgt te formuleren: het Franse plan wil op het gebied der militaire productie komen tot een internationale taakverdeling, een zo rationeel mogelijke fabricage in zo groot mogelijke series; de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van dit plan zou in handen van een „Agence” worden gelegd, maar: *volgens welke criteria* zal deze „Agence” de orders verdelen? Volgens het criterium van de laagste kostprijs? Op grond van betalingsbalansoverwegingen, of op grond van de werkgelegenheidssituatie in de partnerlanden? De Franse voorstellen brachten het op dit punt niet verder dan enkele vage aanduidingen; zij wilden bij opzet en uitvoering der gezamenlijke productieprogramma's „op redelijke wijze” rekening houden met nationale overwegingen van sociale, economische, budgetaire en financiële aard, ter bereiking van een „juste équilibre des intérêts légitimes des nations participantes”. (En dan beslissingen met 2/3 meerderheid!).

De bezwaren tegen deze principiële zwakte van de Franse constructie zijn het meest systematisch van Duitse zijde naar voren gebracht, en waar de Minister van Economische Zaken van de Bondsrepubliek, Dr Erhard, persoonlijk een belangrijk aandeel in de besprekingen heeft genomen, behoeft het geen betoog, dat deze bezwaren een sterk liberalistische inslag hebben gehad⁶⁾. De Duitse zienswijze kwam neer op een pleidooi voor de toepassing van de beginselen van de vrije markteconomie bij de voorziening van de WEU-leden met militair materieel. Alleen met behulp van deze beginselen zou een efficiënte onderlinge arbeidsdeling tot stand kunnen komen, die de last der herbewapening binnen dragelijke grenzen zou terugbrengen. Dit alles zou geen „laissez faire,

laissez passer” in klassieke stijl behoeven te betekenen; integendeel, de WEU-landen zouden voortdurend onderling overleg moeten plegen, zoals dat bijv. ook in de O.E.E.C. gebeurt. Met andere woorden: in de bestaande vormen van Europese economische samenwerking tussen regeringen, op vrijwillige grondslag, waarin naar een zo vrij mogelijk goederen- en betalingsverkeer wordt gestreefd, onder erkenning echter van de plicht der Overheden om in te grijpen bij betalingsbalans- en andere verstoringen, zou de militaire goederenstroom eenvoudig moeten worden ingepast. Daarbij zou de internationale samenwerking op productiegebied zoveel mogelijk moeten worden overgelaten aan het particulier initiatief; de Overheid zou in eerste instantie slechts dienen te waken tegen ongewenste kartelvorming. Aldus zou ook een van boven geleide planning en coördinatie van investeringen in de bewapeningssector kunnen worden gemist. „The German proposal”, aldus „The Economist” t.a.p., „was drawn up after consultation with German industrialists who say they want a division of labour in arms production, but not one planned by a supranational bureaucracy”.

Pragmatische oplossing als uitweg.

Terugziende op de verschillende argumenten en contra-argumenten, en met name op de zojuist gereleveerde tegenstelling tussen Frans dirigisme en Duits liberalisme, valt te constateren, dat over de *doelstelling* van een zo rationeel mogelijke voorziening der „WEU”-partners met militaire goederen (vooral ook in het licht van de daling der Amerikaanse hulpverlening) eigenlijk geen verschil van opvatting heeft bestaan. Het grote strijdpunt — waarbij de Fransen, zoals reeds vermeld, vrijwel alleen hebben gestaan — werd gevormd door de vraag, welke *middelen* het beste tot het doel zouden kunnen leiden. Naar het wil voorkomen, is deze vraag niet tot een duidelijke oplossing gebracht. Wel is men het eens geworden over de instelling van een permanente bewapeningscommissie, maar nòch uit de hogersomschreven taak dezer commissie, nòch uit een artikelsgewijze opsomming van haar mandaat⁷⁾ komt helder naar voren, volgens welke criteria de aldus geregelde samenwerking tot het gestelde doel zal moeten leiden. Zo komt bijv. artikel 10 van het mandaat — in de tekstweergave van „Le Monde” — niet verder dan de algemene formule, dat de commissie „s'emploiera, en rapport étroit avec l'OTAN, à améliorer les consultations et la coopération dans le domaine des armements en vue de rechercher des solutions communes, qui faciliteraient aux Gouvernements des pays membres la satisfaction de leurs besoins en matériels”.

Wellicht verbergt een dergelijke formule een grote mate van realiteitszin. De werkelijkheid immers is deze, dat het enerzijds onmogelijk moet worden geacht de militaire productie van West-Europa supranationaal te besturen, wanneer niet tevens de militaire bevelvoering en de militaire begrotingen supranationaal zijn geregeld; anderzijds zijn bewapeningsindustrieën nu niet bepaald de bedrijven, waarbij men het eerst aan het begrip „vrije concurrentie” denkt. Daarnaast dringt zich nog de overweging op, dat ook de conceptie van een „zo rationeel mogelijke” militaire goederenvoorziening — al is zij dan als algemene doelstelling aanvaardbaar — aan zekere grenzen is gebonden. Op civiel gebied is het een algemeen geaccepteerde practijk geworden, dat de Overheid uit sociale overwegingen waakt tegen excessen der moderne massaproductie; op militair gebied verzetten zich boven-

⁵⁾ Een goed overzicht van hetgeen de NATO op het terrein der militaire productie verricht, treft men aan in het boek van Lord Ismay, „The first five years of NATO 1949-1954”, Hfst. XI.

⁶⁾ Vgl. ook „The Economist” van 22 Januari jl. onder de titel „A liberal German arms plan”, blz. 260. De speculatie is wel gewettigd, dat tijdens de onderhandelingen de Duitse argumenten steun hebben gekregen van die partners, die hun na-oorlogse welvaart aan een toepassing van de zelfde beginselen te danken hebben.

⁷⁾ O.a. te vinden in „Le Monde” van 10 Mei jl., blz. 3.

dien vaak strategische overwegingen tegen concentratie in grote bedrijfseenheden. Militaire productie is voorts, vooral in het huidige tijdsbestel, aan voortdurend wijzigende inzichten onderhevig. Het onlangs verschenen Engelse Witboek over defensie-aangelegenheden bevat op dit punt de volgende interessante passage: „In general the current rate of development leads, if we are to keep pace, to relatively short runs of production. This factor, added to technical complexities, makes the organisation of production by no means easy. The problem to-day is less one of mass production of relatively simple equipment, than of the „tailor-made” production of relatively small quantities of highly complicated equipment” (t.a.p. blz. 20, par. 86). Er ligt hier een dynamiek, die zich niet eenvoudig in een schema laat vatten; wil men tot internationale samenwerking komen, dan is wel de hoofdzaak het instellen van een forum voor gezamenlijke gedachtenwisseling. Voor de rest geldt, dat de tijd het leren zal.

Dat deze zienswijze thans in de Westeuropese Unie is aanvaard, opent goede vooruitzichten. Weliswaar heeft

ALMELO Centrum voor
Industrievestiging in Twente
Tel. 05490-5361

(Advertentie)

de Franse pers reeds medegedeeld, dat de nieuwe commissie als voornaamste taak onverwijld zal streven naar het tot stand brengen van een „véritable Communauté européenne des armements”, naar een „wapenpool” dus, maar dit is een visie, die voor binnenlands-politieke consumptie bestemd lijkt. De feiten zijn, dat de Westeuropese Unie de gezamenlijke problemen op het terrein der militaire productie en voorziening — voor zover niet reeds in NATO in behandeling — pragmatisch zal aanpakken, geval voor geval op zijn mérites beoordelend. Dit is geen spectaculaire methode van werken, maar wel een verstandige. Moge de soliditeit van de Europese constructie er mede zijn gediend.

Voorstel voor een stelselmatige kalender

In de Economische en Sociale Raad van de Verenigde Naties is in overweging, of aanbevolen moet worden, de kalender te herzien. Het voorstel tot invoering van een wereldkalender volgens de „World Calendar Association” te New York zou, van de zeer vele daarvoor opgemaakte ontwerpen, het meest in aanmerking komen. Hieronder wordt de vraag gesteld, of niet een ander voorstel én beter is, én op minder weerstanden zal stuiten.

Waarom kalenderherziening?

De reden voor kalenderherziening is, dat het maatschappelijk leven zich van de huidige Gregoriaanse kalender, die sinds 1582 binnen de sfeer der Westerse beschaving overwegend in gebruik is, meer en meer verwijderde en nog steeds verwijderd. Sociale, deels economische, veranderingen doorbreken daarbij sterk religieus georiënteerde tradities. Die maatschappelijke veranderingen hebben een zeer zakelijke inslag. Men moet trachten, die rationalisatie te coördineren met deze culturele tradities. De Gregoriaanse kalender vormde reeds een compromis tussen maatschappelijke gebruiken en een Christelijke cultuur — die aansluit bij Joodse en vóór-Christelijke culturen. Zij behoeft niet het laatste woord ter zake te zijn. Zij is veel jonger dan de religie, die haar heeft voortgebracht. Ook religieuze opvattingen staan open voor veranderingen in dergelijke aangelegenheden.

In het volgende wordt getracht, een coördinatie te bereiken wat het sociale leven binnen de Westerse beschaving en de Christelijke cultuur betreft. Daarbij wordt van het eerste uitgegaan en aan de tweede tegemoet gekomen. Zeer te betreuren valt, dat hetzelfde niet mogelijk is voor de Mahomedaanse cultures, voor andere, en wellicht ook niet voor de Joodse. De verschillen tussen de Gregoriaanse kalender en die van de Islam zijn te groot (het jaar loopt te veel uiteen) dan dat hier gelijkschakeling mogelijk zou zijn. Hoopvol stemt in dezen slechts, dat Turkije reeds tot de Westelijke kalender is kunnen overgaan. Ten aanzien van de Joodse kalender zou met een compromis — van die zijde — genoegen moeten worden genomen, zoals ook thans het geval is.

De „World Calendar” lijkt niet voldoende zakelijk én

nog onvoldoende aangepast aan de Christelijke tradities. Deze opmerkingen komen helaas laat, maar wellicht nog op tijd.

De jaartellingen werken met de eenheden decade of decennium, eeuw en millennium, volgens het decimale stelsel (grondtal 10). De onderverdeling van de dag heeft in het maatschappelijk leven plaats naar de eenheden uur, minuut en seconde volgens een meertalig stelsel met de grondtallen 24 of 2×12 , 60 en 60. Tussen jaar en dag legt de kalender verband. Zij werkt thans met een gemengd stelsel: een eerste indeling in maanden met het grondtal 12 en een tweede indeling, binnen de maanden, volgens het decimale stelsel. Zij kent echter, naast de maand, nog de week als meeteenheid.

Aangezien het jaar niet een vol aantal dagen telt, maar bijna $365\frac{1}{4}$ dag, kunnen de verhoudingen jaar : maand : week : dag niet alle ronde cijfers zijn. De eerste is gesteld op 12, de laatste op 7. Daardoor moet de maand ruim 30 dagen, het jaar ruim 52 weken tellen. De maand wordt niet in weken uitgedrukt (zij zou er ruim 4 tellen).

Week- en maantelling lopen door elkaar. En bovendien zijn de maanden niet alleen ongelijk, maar is ook niet gestreefd naar een zo goed mogelijk gemiddelde voor de duur van elke maand. Ook de seizoenen — een tussenmaat tussen jaar en maand — zijn ongelijk.

Over de hiervóór genoemde eenheden van tijd valt het volgende op te merken, waarbij afgezien wordt van de tijdmeting voor wetenschappelijke doeleinden.

Het jaar is als tijdmaat van grote maatschappelijke betekenis. Een voldoende nauwkeurige bepaling van deze maat is reeds met de Gregoriaanse kalender bereikt.

Het seizoen is, in het bijzonder buiten de tropen, als tijdmaat van practische, maar meer nog van culturele betekenis.

De maand is als tijdmaat ontleend aan de maanfasen. Practisch noch cultureel spelen deze echter in de Westerse beschaving — zulks in tegenstelling tot de Oosterse — een rol van betekenis meer. Vandaar dat men, bij het meten van de maand, reeds ver van de maanfasen is afgeweken. Maatschappelijk, in het bijzonder economisch, is een zuiver meten van de maand echter van veel belang.

Men denke aan het maandloon, de maanduur, de maandrente. Een kalender met gelijke maanden zou daarom veel vóór hebben. Maar de voorgestelde „World Calendar” stelt geen gelijke maanden in uitzicht.

De week is als tijdmaat zowel traditioneel-cultureel als sociaal-economisch van grote betekenis. Zij berust op de Joods-Christelijke religieuze basis van zes werkdagen en één daarop volgende rustdag. Het maatschappelijke leven heeft zich daaraan in beginsel aangepast en hierin een bevredigend rythme gevonden. Voor de economische betekenis denke men aan weekloon, weekuur en weekrente.

De dag ten slotte is als tijdmaat, buiten de poolgebieden, van de meest veelzijdige betekenis.

Opmerkelijk is, dat de maatschappelijke vorm, die de week heeft aangenomen, afwijkt van haar traditionele basis. Zij telt eigenlijk niet meer zes werkdagen en een rustdag, maar normaal vijf en een halve werkdag en anderhalve vrije dag. Voor bepaalde groepen in overwegend Angelsaksische landen telt de week 5 werkdagen en 2 vrije dagen. Maar iets dergelijks is ook elders het geval, voor zover het gaat om de weken na Pasen en na Pinksteren, en die, waarin Hemelvaartsdag, Kerstmis en Nieuwjaarsdag vallen. Die weken tellen voor velen $4\frac{1}{2}$ werkdag en $2\frac{1}{2}$ vrije dag, soms $3\frac{1}{2}$ werkdag en $3\frac{1}{2}$ vrije dag, en in Angelsaksische landen soms nog een halve werkdag minder en een halve vrije dag méér. En dit, terwijl een zuiver meten van de week economisch van veel belang is. De normale week telt voor velen ca 48 werkuren op een totaal van 168 uren. Maar er zijn Kerstweken, waarop dezelfde mensen maar ca 31 uren werken. Dit geeft wel tot moeilijkheden aanleiding.

Een nieuw voorstel.

Het is zowel traditioneel als economisch gewenst, dergelijke verschillen, zo mogelijk, weg te nemen. Hoe is dit mogelijk?

Het is gewenst, hierbij te zien naar de manier, waarop de jaren zijn gelijk gemaakt. Men telt steeds, na ruim vier jaar, een jaar met één dag meer: het schrikkeljaar, een normaal jaar waaraan één dag is toegevoegd: de schrikkeljaar. Men had dit ook zó kunnen doen, dat eenmaal in ruim vier jaar een extra-dag tussen de jaren was ingevoegd. Alle jaren waren dan gelijk geweest. Hetzelfde is nu mogelijk voor de verhouding tussen maand en week. Men moet dan de maand stellen op vier weken, en tussen de weken twee extra-dagen invoegen, bijv. om de twee weken. Men krijgt dan gelijke maanden van dertig dagen en gelijke seizoenen van negentig dagen. Voegt men dan tussen de seizoenen weer telkens één dag in, dan krijgt men een jaar van $4 \times 90 + 4 \times 1 = 4 \times 91 = 364$ dagen. Men heeft dan per jaar nog één extra-dag nodig, om het aantal dagen van een normaal jaar te bereiken. Dit zou dan 48 weken van 7 dagen tellen benevens 29 extra-dagen. Men krijgt dan per jaar vier seizoenen, per seizoen drie maanden, per maand vier weken, per week zeven dagen. Economisch gezien, verdient het de voorkeur, dat de extra-dagen vrije dagen zijn, waarin de productie goeddeels stil staat. In die dagen wordt dan als norm geen arbeid verricht en geen inkomen (loon, huur of rente) gekweekt. Wel gaat uiteraard de consumptie goeddeels door. Worden de extra-dagen zo gelijkmatig mogelijk over het jaar verdeeld — zoals nu de Zondagen wél, maar veel andere vrije dagen niet — dan ontstaat de grootst mogelijke evenredigheid, per tijdseenheid, tussen arbeid (productie), loon, huur en rente, en consumptie.

Naar de werkdagen geteld, krijgt men per jaar vier gelijke seizoenen, per seizoen drie gelijke maanden, per maand vier gelijke weken en per week zes in beginsel gelijke dagen. De grondtallen 4, 3, 4 en 6 (12, 4 en 6 of 48 en 6) sluiten niet onaardig aan bij die van de dagtelling. Zij veroorloven een gemakkelijke en accurate verrekening van jaarloon, maandloon, weekloon en dagloon onderling en hetzelfde voor huur en rente.

Economisch is het invoegen van extra-dagen als blanco-dagen alleszins verantwoord. Traditioneel gezien, zal het grote bezwaren ontmoeten, dagen buiten het wekrhythme te brengen. Maar het is voor discussie vatbaar, of die traditionele bezwaren voldoende gefundeerd zijn. En er dient te worden opgemerkt, dat de „World Calendar” hetzelfde doet, zij het op de veel meer beperkte schaal van één blanco dag per normaal jaar. Sociaal gezien, liggen de extra-dagen, als vrije dagen, in de lijn der ontwikkeling. Deze tendert naar méér geheel vrije dagen dan thans, en zulks, zoals reeds is aangevoerd, in de vorm van het „Engelse weekeinde” van twee vrije dagen achtereen. In verscheidene andere dan Angelsaksische landen gaan stemmen op, om meer algemeen daartoe te komen. Zouden nu de 29 extra-dagen per jaar naast Zondagen komen te liggen, dan zouden van de toekomstige 48 werkweken er in beginsel 29 een „Engels weekeinde” kunnen krijgen, en 19 niet. Dit lijkt een aanvaardbaar gemiddelde.

De werkdagen zouden, in de voorgaande gedachten-gang, gelijk of nagenoeg gelijk zijn. Eerst na zes volle werkdagen zou een weekeinde of Zondag volgen. Het is de vraag, of het eerste zal bevredigen. Economisch zou het zeker de voorkeur verdienen. De weinig productieve halve Zaterdag zou worden afgeschaft. Wellicht zal ter zake een compromis getroffen moeten worden, eventueel zelfs verschillend naar de aard der bedrijven. Continu-bedrijven, bepaalde landbouwbedrijven en bepaalde dienstverleningen op vrije dagen zullen overigens uiteraard, in de practijk, van het opgestelde schema moeten afwijken. Dit is ook bij de huidige kalender het geval, en zal bij elke kalender het geval zijn. Het volgende is ter zake nog van belang.

Men zou, volgens het ontwikkelde schema, per jaar in beginsel ruim 29 extra-dagen en 48 Zondagen, d.i. tezamen ruim 77 vrije dagen krijgen. Hoe groot is dit aantal nu? Algemeen gebruikelijke vrije dagen zijn: ruim 52 Zondagen, ruim 52 bijna halve Zaterdag, 2e Paasdag, 2e Pinksterdag, Hemelvaartsdag, en voorts twee Kerstdagen en Nieuwjaarsdag, die echter af en toe met Zaterdag en Zondagen samenvallen en tezamen gemiddeld nog geen $2\frac{1}{2}$ vrije dag opleveren. Het totaal is $52 + ca 24 + 1 + 1 + 1 +$ bijna $2\frac{1}{2} = ca 81\frac{1}{2}$ vrije dag (en dus ca $283\frac{1}{2}$ volle werkdag per jaar). Dit is dus ca $4\frac{1}{2}$ vrije dag méér dan volgens het ontwikkelde schema. Ter tegemoetkoming hieraan — en aan de bezwaren van het huidige arbeidstempo — ware de werkdag korter te kiezen dan thans. Werktijd per jaar zou niet verloren behoeven te gaan. Het is echter de vraag, of 288 vrijwel gelijke werkdagen van bijv. $7\frac{1}{2}$ uur, d.i. 2.160 werkuren per jaar, niet even productief zullen blijken als de $283\frac{1}{2}$ werkdag van 8 uren, d.i. 2.268 werkuren per jaar, van thans.

Het in het voorgaande beredeneerde schema is hiernaast afgebeeld. De Zondag staat, zoals traditioneel zinvol is, aan het einde van een week van steeds zes werkdagen. De maand is in twee maanhelften, voorlopig genoemd A en B, verdeeld. De twee extra-dagen per maand — vergelijkbaar met de calendare en idus van de Romeinse

ONTWERP VOOR EEN STELSELMATIGE KALENDER

OUDE MAANDTELLING		JAAR											
		SEIZOEN WINTER			LENTE			ZOMER		HERFST			
		MAAND											
		JANUARI	FEBRUARI	MAART	APRIL	MEI	JUNI	JULI	AUGUSTUS	SEPTEMBER	OCTOBER	NOVEMBER	DECEMBER
1-7	WEEK I	MAANDAG											
		DINSDAG											
		WOENSDAG											
		DONDERDAG											
		VRJDAG											
		ZATERDAG											
		ZONDAG	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
8	MAANDHELFTDAG A	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
	JAARDAG					■							
9-15	WEEK II	MAANDAG											
		DINSDAG											
		WOENSDAG											
		DONDERDAG											
		VRJDAG											
		ZATERDAG											
		ZONDAG	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
16-22	WEEK III	MAANDAG											
		DINSDAG											
		WOENSDAG											
		DONDERDAG											
		VRJDAG											
		ZATERDAG											
		ZONDAG	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
23	MAANDHELFTDAG B	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
	1 ^e EN 2 ^e PINKSTERDAG												
24-30	WEEK IV	MAANDAG											
		DINSDAG											
		WOENSDAG											
		DONDERDAG											
		VRJDAG											
		ZATERDAG											
		ZONDAG	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
31	SEIZOENDAG(EN)			■			■		■		■	■	
	1 ^e EN 2 ^e PAASDAG												
	LENTEDAG												
	ZOMERDAG												
	HERFSTDAG												
	WINTERDAG												
	SCHRIKKELDAG												

MAANDHELFT A

MAANDHELFT B

kalender — zijn met de voorlopige namen van maandhelftdagen A en B midden in de maandhelften ingevoegd. Zij volgen dus op een Zondag. De seizoendagen zijn ingevoegd tussen de seizoenen, dus eveneens na een Zondag. De vijfde extra-dag per jaar is niet geplaatst op Nieuwjaarsdag, maar om nader te noemen reden na de tweede maandhelftdag A van het tweede seizoen. De schrikkel-dag is, nogal willekeurig, maar om een zo gelijkmatig mogelijke spreiding der vrije dagen te bereiken, in hetzelfde verband geplaatst na een gewone Zondag in het vierde seizoen.

Culturele implicaties.

Thans moet de vraag worden gesteld, of het schema, dat neerkomt op een rationalisatie, niet een verarming van het culturele leven zou betekenen, zoals met zoveel rationalisaties het geval is. Hierbij wordt eerst aandacht besteed aan het algemeen-culturele, dan aan het religieuze aspect.

Een verarming is ongetwijfeld het verlies van de Zaterdag, met zijn typische activiteiten en sfeer. Daar staat de winst van de (tot 28 gereduceerde) Engelse weekeinden tegenover. Deze zullen een andere, maar ook eigen sfeer hebben. Men kan voorts nog denken aan winkelsluitingen op een andere dan de tweede weekeinddag, om de huidige Zaterdagse sfeer daarheen te verplaatsen. Het onregelmatige in de weekeinden geeft voorts een zekere verrijking van het levensrhythme. De maand wordt levendiger gescaanderd dan thans. De extra-dagen na elk seizoen kunnen als winterdag, lentedag, zomerdag en herfst-dag, ongeveer samenvallend met de zonnewenden en eveningen, een culturele verrijking bieden.

Op een positief traditioneel-religieus winstpunt is reeds geweest: het feit dat de Zondag steeds volgt op zes werkdagen. Maar ook de ligging van de Christelijke feestdagen kan zeer gunstig zijn. Pasen en Pinksteren kunnen op vrije weekeinden vallen en een vaste plaats in het jaar krijgen, hetgeen historisch meer zinvol is dan de tegenwoordige toestand. Hemelvaartsdag, waarvoor hetzelfde geldt, kan liggen op de extra-jaardag, veertig dagen na eerste Paasdag, zonder een werkweek te doorbreken. Pinksterzondag ligt dan een week na de op Hemelvaartsdag volgende Zondag. De tweede Paasdag kan samenvallen met de lentedag (ongeveer op de lente-evening), volgens vóór-Christelijke traditie. En Kerstmis kan liggen op het laatste weekeinde van het

jaar, met tweede Kerstdag als winterdag (omstreeks de kortste dag op het noordelijke halfrond), hetgeen zowel Christelijk als vóór-Christelijk zinvol is. Het verlies van de afzonderlijke Nieuwjaarsdag zal dan materieel een verarming, maar ideëel een verrijking zijn ten opzichte van de huidige toestand.

De geschetste kalender heeft, evenals de „World Calendar”, de eigenschap dat een bepaalde maand in elk jaar gelijk is. Men zal dus steeds op dezelfde werkdag jarig zijn. Dit valt misschien als een verarming te beschouwen, maar is aan de andere kant, behalve een vereenvoudiging, als een meer karakteristiek herdenken van een geboortedag te beschouwen. In tegenstelling tot de „World Calendar” heeft de geschetste echter nog opmerkelijke eigenschappen. De maanden worden alle gelijk. Tot dusver noemt men een dag in het jaar alleen naar maand en datum, dus met verwaarlozing van de week, waarin hij valt. Het zou echter mogelijk worden, de misplaatste decimale telling in de maand te vermijden. Noemt men de weken in de maand met eigen namen — voorshands zij hier gesproken van Ie, Iie, IIIe en IVe week — dan kan men een dag aanduiden met maand, week en naam. 17 Februari wordt dan bijv. Dinsdag III Februari; 23 October wordt maandhelftdag B in October. In de figuur is de oude maantelling dan ook alleen ter zijde geplaatst, om de oude datering in de nieuwe te kunnen omzetten. Er volgt ook uit, dat zij, die thans op 31 Januari, 31 Mei, 31 Juli, 31 Augustus of 31 October jarig zijn, voortaan een keuze zouden moeten doen tussen Zondag IV dezer maanden of Maandag I der daarop volgende. Dit is iets, wat thans geregeld alleen zij doen, die op een schrikkel-dag geboren werden.

Nationale feestdagen zijn — uiteraard — in deze algemene kalender niet aangegeven. Voor die dagen, en eventueel voor Goede Vrijdag, zal gehandeld moeten worden zoals voor vacantedagen nodig en gebruikelijk is en blijft, al naar de behoeften van elk land.

Conclusie.

De bezwaren, die tegen kalenderherziening steeds zullen bestaan, zijn in het voorgaande niet onderschat. Zij kunnen slechts overwonnen worden, indien daar zo groot mogelijke voordelen tegenover staan. De geschetste kalender biedt méér voordelen dan de voorgestelde „World Calendar”.

Overveen.

Ir P. K. VAN MEURS.

INGEZONDEN STUK

De ondersteuningsnormen volgens de Armenwet

Mr W. A. A. Aarts te Amersfoort schrijft ons:

In „E.-S.B.” van 9 Maart 1955, blz. 185, komt een artikel voor van de heer Drs W. C. Kroft, onder bovenstaande titel. De geachte schrijver oefent hierin critiek uit op de normen voor ondersteuning, zoals die alom in den lande worden toegepast en die berusten op een poging vast te stellen, hoeveel een gezin *minimaal* behoeft, om in de allereerste levensbehoeften te voorzien; vervolgens beveelt de schrijver een systeem aan dat is gegrond op de resultaten van een door het C.B.S. gehouden budget-onderzoek. Het komt mij echter voor dat het door de

heer Kroft ontwikkelde systeem theoretisch zeer aantrekkelijk is.

Het systeem-Kroft berust op twee *veronderstellingen*:

a. de uitgavenrekeningen van „geofende en ongeschoolde arbeiders” geven het minimale welvaarts-niveau aan ¹⁾;

b. de door het C.B.S. gepubliceerde gegevens zijn representatief voor de verbruiksgewoonten in het milieu van de bedoelde arbeiders.

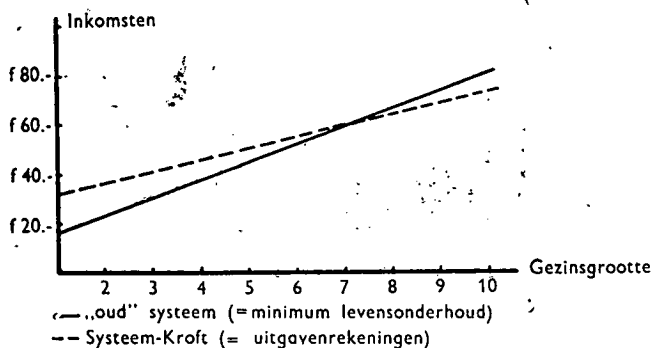
¹⁾ Met „minimaal welvaartsniveau” kan hier niet anders bedoeld zijn dan „kosten van noodzakelijk levensonderhoud” — evenals ik, gaat de heer Kroft uit van de door art. 29 van de Armenwet gestelde eis.

Om eens met veronderstelling b. te beginnen: deze lijkt mij al vrij zwak. Het lijkt mij niet overdreven te zeggen, dat de huisvrouwen, die zich bereid hebben verklaard en in staat bleken de hun door het C.B.S. verstrekte huishoudbokjes geregeld bij te houden, wel een bijzonder sterk *geselecteerde groep* vormen. De mening is algemeen verbreid, dat juist in het hier besproken milieu de inkomsten gewoonlijk zeer onoordeelkundig worden bevestigd; bewijzen kan ik deze mening niet, maar elk maatschappelijk werker zal ze bevestigen; de „commissies voor huishoudelijke en gezinsvoorlichting” hebben in deze groep een nog vrijwel onontgonnen werkerterrein gevonden.

Ik betwijfel dus sterk, of uit de verbruiksgewoonten van deze groep, waaromtrent overigens geen betrouwbare gegevens ter beschikking staan, conclusies mogen worden getrokken ten aanzien van de kosten van noodzakelijk levensonderhoud.

Maar, een ogenblik aannemende dat er wel betrouwbare budgetstatistieken zouden bestaan, blijft veronderstelling a. toch nog een uiterst wankel basis voor een systeem van steunnormen; zij is in ieder geval onbewezen, neen erger nog: zij is een *petitio principii*, want zij gaat uit van de reeds beschikbare middelen om aan te tonen hoe groot deze middelen minstens moeten zijn. Wil men de stelling toetsen aan andere gegevens, dan moet men er toch weer toe komen na te gaan hoeveel voedingsmiddelen een bepaald gezin minstens nodig heeft om gezond te blijven en wat deze minimale hoeveelheid voedingsmiddelen kost. Maar dit systeem, waarop de algemeen gebruikelijke steunnormen gegrond zijn, wordt door de heer Kroft als onwetenschappelijk verworpen!

Laat ik eens trachten een vergelijking van de twee systemen te maken. De heer Kroft deelt mede, dat de door hem gevonden bedragen voor kleine gezinnen hoger liggen dan de gebruikelijke steunbedragen, en dat het verschil geringer wordt naarmate de gezinsgrootte toeneemt. Ruwweg kunnen de resultaten der beide systemen aldus grafisch worden voorgesteld:

Wat zegt ons nu deze grafiek? Naar mijn mening iets zeer voor de hand liggends, nl. dit: hoe groter een gezin is, hoe dichter de beschikbare middelen en de minimale behoefte elkaar naderen; hoe kleiner een gezin is, hoe meer speling daarin zit en hoe gemakkelijker men dus kan rondkomen (steeds uitgaande dus van een gelijk inkomen, rekening houdend met de wettelijke kinderbijslag). Een waarheid als een koe dus, maar blijkbaar geeft de grafiek in grote lijnen de werkelijkheid weer; conclusie: de uitkomsten van het systeem-Kroft lopen parallel aan de beschikbare middelen, de uitkomsten van het „oude” systeem, lopen parallel aan de kosten van het allernoodzakelijkste levensonderhoud. Veronderstelling a., die beide lijnen zou willen laten samenvallen, is niet alleen theoretisch aantastbaar maar ook praktisch onjuist.

De Maatschappij die z er bijzondere voordelen biedt

**ZWITSERSCHER MAATSCHAPPIJ
VAN LEVENSVZERKERING EN LIJFRENTEN**

Een symbool van veiligheid! Herengracht 500 - Amsterdam - Telefoon 37171

(Advertentie)

Tegen toepassing van het door de heer Kroft verdedigde systeem zijn vervolgens meerdere praktische bezwaren aan te voeren. Indien men nl. aanneemt, dat de lonen van ongeschoolde en geoefende arbeiders niet veel verschillen van de voor ondersteuning noodzakelijke uitkeringen, moet men zich toch afvragen hoe het komt dat de uitkeringen op grond van de werkloosheidswet, de sociale voorzieningsregelingen, de ziekwet en de ongevallenwetten nog steeds gefixeerd zijn op maximaal 80 pCt van de lonen, terwijl bijv. het burgerlijk pensioenfonds aan gepensioneerde overheidsdienaren slechts maximaal 70 pCt van het laatst genoten loon uitkeert.

Afgezien van de omstandigheid dat over de hoogte van die uitkeringen in het algemeen weinig klachten worden geuit (hetgeen misschien nog een aanwijzing tegen de juistheid van het systeem-Kroft zou kunnen zijn) is het voor de gemeentebesturen en plaatselijke instellingen, die de Armenwet uitvoeren, om voor de hand liggende redenen onmogelijk hogere uitkeringen te doen dan de hierboven genoemde; al ware het alleen maar om de werkloze arbeiders niet in de verleiding te brengen zichzelf tot „armlastigen” te degraderen ²⁾.

En nu kan men niet zeggen: „goed, dan stellen we de uitkeringen vast op bijv. 80 pCt van de berekende bedragen”, want dan worden de gevonden uitkeringen eerst recht irreal. Om nog even naar het bovenstaande grafiekje te verwijzen: het niveau van de volgens het systeem-Kroft gevonden lijn kan men niet verlagen zonder ook de richting te veranderen; men beschikt evenwel niet over de daarvoor nodige gegevens. Extrapoleren lijkt me hier niet goed te verantwoorden.

Een praktisch bezwaar van andere aard lijkt me nog, dat de meest recente budgetstatistieken van 1951 dateren. Sedertdien hebben belangrijke verschuivingen in de prijzen plaatsgevonden. Het voortdurend aanpassen van de beschikbare gegevens door vermenigvuldiging met de prijsindexcijfers leidt tot verhoging van het niveau van de lijn, ook weer zonder de richting daarvan te veranderen. Ik meen dat men dit slechts binnen zeer enge grenzen mag doen. Als men nl. weet wat een gezin van vier personen, met een inkomen van f 50 per week, in 1951 aan voedingsmiddelen heeft uitgegeven, weet men toch nog niet hoeveel ditzelfde gezin *thans* verdient en uitgeeft!

Mijn conclusie is, dat het door de heer Kroft uitgewerkte systeem, hoe interessant de daardoor gevonden correlaties ook mogen zijn, niet geschikt is om de in artikel 29 der Armenwet bedoelde kosten van noodzakelijk levensonderhoud te vinden: het systeem is in strijd met het ervaringsfeit, dat een groot gezin meer moeite heeft om de touwtjes aan elkaar te knopen dan een klein gezin. De uitkomsten van het „oude systeem” zijn veel meer in overeenstemming met de werkelijkheid.

Enkele andere punten zou ik, om dit stuk niet te lang te maken, slechts even willen aanstippen. In de eerste

²⁾ Hiermee wordt implicite de bewering van de heer Kroft bestreden, als zou een „koppeling van de uitkeringsnormen aan het loonpeil” (zie biz. 185, 2e kolom, 2e alinea) inhaerent zijn aan het thans gebruikelijke systeem. De vaststelling van maxima geschiedt slechts uit praktische beleidsoverwegingen.

plaats meen ik, dat de „inkomsten”, waarvan de budgetstatistieken uitgaan, niet uitsluitend bestaan uit loon van het gezinshoofd, maar ook voor een deel uit inkomsten van andere gezinsleden; indien dit zo is, dan komt de gehele berekening natuurlijk op losse schroeven te staan. Vervolgens zou het feit, dat de normen van de heer Kroft parallel lopen aan de lonen, doen vermoeden dat hierop nog wel eens een correctie zou moeten worden toegepast met het oog op de progressie der loonbelastingtabellen: armlastigen behoeven nl. in het geheel geen loonbelasting te betalen, omdat de ondersteuning, juridisch gesproken, geen inkomen is (er staat ingevolge de Armenwet een schuld tegenover). En laatstelijk: de heer Kroft spreekt (wijselijk!) niet over de verrekening van inkomsten uit anderen hoofde. Dit is echter een belangrijk onderdeel van de steunnormen; het komt me voor dat in het systeem-Kroft alle neveninkomsten voor 100 pCt op het steunbedrag in mindering moeten worden gebracht, maar daardoor zou weer iedere prikkel om „legaal” arbeid te gaan verrichten verdwijnen, en het aantal steunfraudes waarschijnlijk sterk toenemen. Afgezien van de theoretische bezwaren van het besproken systeem, lijken mij de praktische bezwaren werkelijk onoverkomelijk.

Ik moge ten slotte nog even ingaan op de bezwaren,

NASCHRIFT

De heer Aarts heeft zowel theoretische als praktische bezwaren tegen het door mij voorgestelde systeem van berekening van de onderhoudsnormen volgens de Armenwet. Alvorens een aanvang te maken met de bespreking van deze bezwaren, wil ik gaarne nog een korte uiteenzetting geven omtrent mijn veronderstelling, dat bepaalde uitgavencategorieën in de uitgavenrekeningen van geoefende en ongeschoolde arbeiders het „minimale welvaartsniveau” aangeven. Dit minimum is te beschouwen als een sociaal minimum, en wordt bepaald door het welvaartsniveau op een bepaalde plaats en in een bepaalde tijd. Met dit „minimaal welvaartsniveau” wordt dus door mij bedoeld het op grond van een evenwichtige sociale structuur noodzakelijk geachte.

Mijn uitgangspunt is nu, dat de ondersteuningsbedragen gelijk moeten zijn aan dit minimaal welvaartsniveau. Aangezien dit minimaal welvaartsniveau nu in de tijd aan veranderingen onderhevig is in verband met wijzigingen in het reële inkomen en de verbruiksgewoonten van de groep geoefende en ongeschoolde arbeiders, impliceert dit dus, dat de ondersteuningsnormen zich eveneens zullen moeten wijzigen.

In een noot stelt de heer Aarts terecht, dat met minimaal welvaartsniveau niet anders bedoeld kan zijn dan kosten van noodzakelijk levensonderhoud en dat wij beiden uitgaan van de door art. 29 van de Armenwet gestelde eis.

De inhoud van het begrip noodzakelijk levensonderhoud is bij ons beiden evenwel totaal verschillend. De heer Aarts acht het noodzakelijk levensonderhoud bepaald door „na te gaan, hoeveel voedingsmiddelen een bepaald gezin minstens nodig heeft om gezond te blijven en wat deze minimale hoeveelheid voedingsmiddelen kost”. De idee dus van het fysiologisch noodzakelijke, van de medisch verantwoorde voedingstabel, waarop de gebruikelijke berekeningen van de steunnormen zijn gebaseerd.

Het essentiële in mijn artikel is, dat wordt gesteld, dat aan het begrip noodzakelijk levensonderhoud, waarover art. 29 spreekt, niet wordt tegemoet gekomen door de medisch verantwoorde voedingstabellen, maar wel door het begrip „minimaal welvaartsniveau”, dat ik hanteer.

die de heer Kroft op blz. 188 tegen het in de praktijk gebruikte systeem aanvoert. Men stelt, aldus de heer Kroft, de uitkeringen voor een belangrijk gedeelte vast op grond van medisch verantwoorde voedingstabellen, doch men verzuimt zich na uitkering af te vragen, of de ondersteuningsbedragen ook inderdaad volgens dit ideale voedingspakket worden uitgegeven; zou men dit echter wel doen, dan zou dit een aanzienlijke aantasting van de consumptievrijheid betekenen. Dit is een interessante opmerking, die me bij nadere beschouwing toch wel een beetje gezocht voorkomt. Uiteraard blijft de besteding van de ondersteuningsbedragen voor de verantwoordening van de ondersteunde — de Overheid is slechts verantwoordelijk voor het garanderen van een bestaansminimum, en de meeste gemeenten geven, behalve de op grond van een minimum-voedingspakket berekende bedragen, nog wel een klein percentage voor enige speling, en bovendien nog kleine bedragen voor zakgeld. Het particulier initiatief heeft gezorgd dat er overal commissies voor huishoudelijke en gezinsvoorlichting zijn, die de huisvrouw kunnen leren haar huishoudgeld zo nuttig mogelijk te besteden, en natuurlijk behoort de Overheid dit maatschappelijk werk bij uitstek te steunen en te stimuleren; dit gebeurt dan ook reeds alom in den lande.

Het komt mij voor, dat de heer Aarts dit centrale punt in mijn betoog niet heeft onderkend. Dit verbaast mij, aangezien ik van mening ben dat dit vraagstuk in mijn artikel duidelijk is uiteengezet.

Wanneer de heer Aarts in zijn ingezonden stuk zegt van de hierboven gegeven veronderstelling, dat zij een uiterst wankel basis vormt voor een systeem van steunnormen, dan had men toch mogen verwachten, dat deze uitspraak zou worden gefundeerd. Dit geschiedt echter niet. De heer Aarts volstaat met te schrijven, dat het onjuist is uit te gaan van reeds beschikbare middelen om aan te tonen hoe groot deze middelen minstens moeten zijn en dat dus in feite een cirkelredenering wordt gevolgd. Dit zou inderdaad het geval zijn, indien ik de berekening van de ondersteuningsnormen zou baseren op de uitgavenrekeningen van ondersteunden. Mijn berekeningen zijn echter gebaseerd op de uitgavenrekeningen van de geoefende en ongeschoolde arbeiders. En deze uitgavenrekeningen geven, volgens mijn veronderstelling, het minimale welvaartsniveau aan. Het is onnodig deze stelling te toetsen bijv. door te bepalen hoeveel voedingsmiddelen een gezin minstens nodig heeft om gezond te blijven en wat deze minimale hoeveelheid kost. Het heeft geen zin dit te doen, daar ik onder het noodzakelijke levensonderhoud iets anders versta dan de heer Aarts.

Het is dan ook niet verwonderlijk, dat laatstgenoemde in de grafische voorstelling tot onjuiste conclusies komt. Wanneer ik de schrijver goed begrijp, is hij van mening, dat de gebroken lijn de beschikbare middelen weergeeft (systeem Kroft) en de getrokken lijn de minimale behoefte („oud” systeem). Nu heb ik in mijn artikel duidelijk uiteengezet, dat en waarom het „oud” systeem niet recht doet aan de juiste betekenis van het begrip noodzakelijk levensonderhoud en dat dit met het door mij voorgestelde systeem wel het geval is. Het is dus onwetenschappelijk en weerspreekt het door mij gegeven betoog, wanneer deze twee systemen met elkaar worden vergeleken, dus bij voorbaat wordt aangenomen, dat de getrokken lijn het minimum levensonderhoud weergeeft ¹⁾.

¹⁾ Wat de heer Aarts bedoelt met inkomsten langs de Y-as van de grafiek is mij niet duidelijk. Waarschijnlijk is hier bedoeld ondersteuningsbedrag.

De opmerkingen omtrent het niet representatief zijn van de door het C.B.S. gepubliceerde gegevens ben ik geneigd niet au serieux te nemen. De heer Aarts spreekt van „een bijzonder sterk geselecteerde groep”. Uit het betoog krijgt men de indruk, dat die sprake is van een selectie in ongunstige zin en dat de huisegezinnen die hebben meegewerkt aan het budgetonderzoek van het C.B.S. juist de gezinnen zijn, die hun inkomen foutief besteden. Waarom dat zo zou moeten zijn, is mij echter niet duidelijk. Trouwens de heer Aarts geeft toe, dat hij dit niet kan bewijzen. Overigens maakt de schrijver een vergissing, wanneer hij meent, dat de „commissies voor huishoudelijke en gezinsvoorlichting” hun werkterrein vinden in het wijzigen van de verbruiksgewoonten van het normale Nederlandse gezin. Is de heer Aarts misschien van mening, dat de uitgaven welke beantwoorden aan het medisch verantwoorde voedingspakket de ideale verbruiksgewoonten aangeven?

Gaarne wil ik nu komen tot de praktische bezwaren, welke mijn opponent heeft tegen het door mij voorgestelde systeem.

Een groot bezwaar is, dat deze tegenwerpingen niet worden gestaafd met praktische voorbeelden van steunberekening. Op deze wijze zouden de standpunten duidelijker tegenover elkaar worden gesteld, waardoor een goede discussiebasis zou zijn verkregen. Dit geldt in sterke mate voor de alinea's die de heer Aarts aan de hoogte der uitkeringen wijdt.

Wanneer de heer Aarts spreekt over „voor de hand liggende redenen”, waardoor het voor de gemeentebesturen onmogelijk is hogere uitkeringen te doen, dan wil men graag weten, welke deze voor de hand liggende redenen zijn. De mogelijkheid dat werkloze arbeiders in de verleiding worden gebracht zichzelf tot „armlastigen te degraderen”, had met een cijfervoorbeeld moeten worden aangetoond.

Een ander bezwaar van de heer Aarts is, dat de meest recente budgetstatistieken van 1951 dateren en dat het maken van correcties door middel van prijsindexcijfers tot onjuistheden leidt. Beide bezwaren moet ik van de hand wijzen. Door middel van de prijsindexcijfers van het gezinsverbruik wordt rekening gehouden met de prijswijzigingen. Eventuele andere wijzigingen in de uitgegeven bedragen kunnen dus alleen worden verklaard uit veranderingen in de gebruikte hoeveelheden, niet alleen van voedingsmiddelen, maar ook van de overige artikelen, die in mijn berekeningen zijn opgenomen. Wijzigingen hierin kunnen geschieden door de berekeningen aan nieuw verschijnende budgetstatistieken aan te passen. Dit is uitdrukkelijk door mij gesteld.

Vreemd, en volkomen in tegenspraak met zijn tot dusverre gevolgd gedachtengang, is evenwel dat de heer Aarts hier een pleidooi houdt voor een juiste bepaling van de verbruiksgewoonten in de loop van de tijd. Dit kan te niet worden geroepen zijn met de gedachtengang van het starre voedingspakket, dat de heer Aarts voorstaat?

De conclusie dat mijn systeem in strijd is met het ervaringsfeit, dat een groot gezin meer moeite heeft om de touwtjes aan elkaar te knopen dan een klein gezin is mij niet duidelijk. Aan de twee lijnen in de grafiek van de heer Aarts liggen twee geheel verschillende veronderstellingen ten grondslag wat betreft de inhoud van het begrip noodzakelijk levensonderhoud.

Ten slotte wil ik nog enkele praktische bezwaren van de heer Aarts aanstippen.

Dat mijn berekening op losse schroeven komt te staan wanneer de inkomsten waarvan de budgetstatistieken uitgaan ook uit andere inkomsten bestaan dan het loon van het gezinshoofd, zie ik niet in. Een nadere uiteenzetting zal ook op zijn plaats zijn geweest.

Dat de door mij berekende normen parallel lopen met de lonen, is voor mij een verrassing. Misschien kan de heer Aarts mij meedelen, wat hij hiermee bedoelt, evenals met de progressie der loonbelastingtabellen.

Wat de verrekening van neveninkomsten betreft en ten aanzien van mijn oordeel hierover zou nadere uiteenzetting ook hier op zijn plaats zijn geweest. Het komt de heer Aarts voor, dat in mijn systeem alle neveninkomsten voor 100 pCt op het steunbedrag in mindering moeten worden gebracht. Duidelijk is door mij echter gesteld, dat de berekeningen betrekking hebben op de basisbedragen wat betreft de uitkeringen voor gezinnen zonder andere inkomsten.

Wat de opmerkingen in de laatste alinea betreft zij slechts vermeld, dat de Overheid het bestaansniveau niet kan garanderen, omdat de verbruiksgewoonten afwijken van de medisch verantwoorde voedingstabellen. En dit is dan ook de oorzaak van het feit, dat ik in mijn artikel voor een gezin bestaande uit man en vrouw een uitkeringsbedrag bereken dat f 9 hoger ligt dan de norm voor Zuid-Holland. Is het spelingspercentage, waar de heer Aarts over spreekt, voldoende om dit verschil op te heffen? Kan de heer Aarts mij misschien nader informeren omtrent de grootte van dit percentage? Het voorkomen van deze spelingspercentages vormt in ieder geval een erkenning van het feit, dat de op grond van de voedingstabellen berekende uitkeringsbedragen ten eenenmale onvoldoende zijn om de ondersteunde een voldoende levensonderhoud te garanderen.

Samenvatting en conclusie.

Ik voel het als een groot bezwaar, dat de heer Aarts in zijn ingezonden stuk zijn tegenwerpingen niet staaft met praktische voorbeelden van steunberekening. Hierdoor degradeert de heer Aarts zijn bezwaren tot louter beweringen. Aangezien ik van mening ben, dat het hier behandelde vraagstuk van zo'n groot belang is, dat een nadere discussie hierover is gerechtvaardigd, zou ik de heer Aarts willen verzoeken met praktische voorbeelden van steunberekeningen te komen en op die grond de discussie voort te zetten. Tot dit laatste ben ik gaarne bereid.

Wegens de veelheid van ongefundeerde bezwaren, die de heer Aarts tegen het door mij voorgestelde systeem heeft en in verband met het feit, dat mijn opponent gevolgtrekkingen maakt, waartoe mijn artikel geen aanleiding geeft, handhaaf ik dan ook de conclusie die ik in mijn vorig artikel heb getrokken ten aanzien van het in de praktijk gebruikelijke systeem van steunberekening. Deze conclusie luidde, dat dit systeem niet tegemoet komt aan de eis van de vaststelling van het noodzakelijke levensonderhoud, zoals art. 29, derde lid van de Arkenwet stelt.

N.E.I.

Drs W. C. KROFT.

INTERNATIONALE NOTITIES

De arbeidsverdeling tussen ontwikkelde en onderontwikkelde landen

Het vraagstuk der onderontwikkelde landen is, zoals o.a. blijkt uit de aandacht die er in de organen der Verenigde Naties aan wordt geschonken, één van de be-

langrijkste problemen van onze tijd. Het Bestuur van de Vereniging van Afgestudeerden der Nederlandsche Economische Hoogeschool heeft er dan ook goed aan gedaan ter gelegenheid van de Hogeschooldag 1955 Prof. Dr. J. Tinbergen, die zich intensief — en sedert het begin van dit jaar op het Nederlandsch Economisch Instituut — met dit vraagstuk bezig houdt, uit te nodigen enkele aspecten van het „waarom en hoe tot ontwikkeling brengen” dezer landen voor in de aula der N.E.H. tezamen gekomen economen te behandelen. De inhoud van sprekers betoog laten wij hieronder in hoofdtrekken volgen.

Wijs economisch beleid moet er, aldus ving Prof. Tinbergen zijn rede aan, op zijn gericht onevenwichtigheden in de economische ontwikkeling te voorkomen. Onevenwichtigheden immers, leiden tot spanningen, die op hun beurt een bedreiging vormen voor ons toekomstig welzijn. Spanningen kunnen optreden, indien grote groepen zich ongelukkig gevoelen. De factoren, die het menselijk welzijn, het geluk, bepalen, zijn deels van materiële, deels van immateriële aard en ook hiertussen dient evenwicht aanwezig te zijn. Een minimum aan materiële verzorging, welk minimum mede afhankelijk is van hetgeen men weet wat anderen in hetzelfde land of in andere landen hebben, is nodig.

De armoede die in onderontwikkelde landen heerst, is geen nieuw verschijnsel. Wel nieuw is, dat de levensstandaard in de ontwikkelde landen steeds hoger en de divergentie in levensstandaard tussen deze en de onderontwikkelde landen steeds groter wordt. Nieuw is ook, dat de onderontwikkelde landen zich deze divergentie door het intensiever contact tussen de landen onderling in toenemende mate bewust worden, en het groeiende besef, dat de grote verschillen in welvaart niet nodig zijn. Het streven naar evenwichtige ontwikkeling eist het tot ontwikkeling brengen der in welvaart achtergebleven landen.

Het ontwikkelingsvraagstuk is zeer gecompliceerd en kent vele aspecten. Prof. Tinbergen beperkte zich, na er op te hebben gewezen dat niet voor de economische wetenschap alleen bij het tot een oplossing brengen van dit probleem een taak is weggelegd, tot het economische aspect, verbonden aan de opvoering van de welvaart in onderontwikkelde landen. Als maatstaf voor de welvaart kan worden gekozen het reëel inkomen per hoofd der bevolking, de uitkomst van een breuk, die het totale reële inkomen van een land als teller en de totale bevolking als noemer heeft. Het reëel inkomen per hoofd heeft dus zowel een productie- als een bevolkingsaspect.

Hoewel het onderwerp dat ter behandeling was gekozen, meebracht, dat de aandacht zou worden geconcentreerd op het productie-aspect, wilde spreker niet geheel voorbij gaan aan het ernstige vraagstuk, dat door de snelle bevolkingsgroei in de onderontwikkelde landen is ontstaan. Weliswaar kan een snelle bevolkingsgroei een dynamisch aspect hebben in die zin, dat deze stimulerend werkt, maar Prof. Tinbergen achtte het statische aspect, tot uitdrukking komend in de zegswijze: „vele varkens¹⁾ maken de spoeling dun”, van meer belang. Hij illustreerde dit met behulp van de kapitaal-coëfficiënt, de verhouding tussen het vermogen en het inkomen van een land. Deze coëfficiënt is vrij constant. Is de kapitaal-coëfficiënt 3, dan houdt dit in, dat, indien men het welvaartspeil per hoofd der bevolking wil handhaven, door een uitbreiding der bevolking met 1 pCt een besparing van 3 pCt van het nationaal inkomen nodig is. In India, bijv. belopen de

besparingen ca 6 pCt: minstens de helft dezer besparingen is alleen al nodig om het welvaartspeil per hoofd der bevolking te handhaven! Het bevolkingsvraagstuk is een subtiel geestelijk probleem, dat alleen kan worden opgelost in overeenstemming met de geestelijke leiders van het betreffende land. De econome dient echter steeds op de samenhang tussen bevolkingsgroei en welvaart per hoofd te wijzen.

In de teller van de breuk, het nationaal product, is een grote bottleneck het gebrek aan kapitaal. De mening dat de menselijke factor een nog grotere rem vormt, werd door Prof. Tinbergen niet bij voorbaat verworpen; hij vestigde er echter de aandacht op, dat het wegnemen van deze rem, door scholing van arbeiders, kapitaal vergt. Hetzelfde geldt voor de grond: irrigatie vereist kapitaal. Illustratief is in dit verband, dat in het vijfjarenplan van India van de 18 mrd rupiah's niet minder dan 6 mrd is bestemd voor irrigatiewerken e.d. Dit alles wijst er op, dat kapitaalverschaffing vermoedelijk één der belangrijkste voorwaarden voor het tot ontwikkeling brengen der achtergebleven landen is.

Het is noodzakelijk, dat men zich een beeld vormt van de bedragen die met het opvoeren van de welvaart in de onderontwikkelde landen zijn gemoeid. Daartoe dient men echter eerst een doel en een periode, waarin dat doel moet worden bereikt, voor ogen te hebben. Prof. Theil heeft in zijn inaugurele rede geraamd welke bedragen het eerste jaar nodig zijn om de levensstandaard der onderontwikkelde landen binnen een periode van resp. 25, 50 en 75 jaar op te trekken tot het niveau dat een land met een reëel inkomen per hoofd van \$ 100, \$ 150 of \$ 200 na verloop van de genoemde perioden zou hebben bereikt. Een bedrag van \$ 5,3 mrd, in prijzen van 1949, zou bijv. vereist zijn om de welvaart in de achtergebleven landen — exclusief China — in 25 jaar op te voeren tot een grensniveau, beginnend bij \$ 100 per hoofd, het Japans niveau; \$ 2,6 mrd, resp. \$ 1,8 mrd om hetzelfde niveau te bereiken in 50, resp. 75 jaar. Voor het bereiken van een inkomen per hoofd van \$ 150, het Joegoslavisch peil, zou het aanvangsbedrag voor een periode van 25, 50 en 75 jaar resp. \$ 12,1, \$ 6,1 en \$ 4,0 mrd moeten belopen²⁾:

Een belangrijke vraag is, welke soorten goederen de onderontwikkelde landen moeten gaan voortbrengen. Op dit punt zijn belangentegenstellingen tussen ontwikkelde en onderontwikkelde landen mogelijk, omdat sommige Westerse industrieën gekant zijn tegen de vestiging van soortgelijke industrieën in de achtergebleven landen. Prof. Tinbergen waarschuwde in dit verband voor een herhaling van wat hij het „Japanse drama” noemde. De economie kan ons, wat de bij de werkverdeling te volgen spelregels aangaat, iets leren, nl. dat ieder land datgene moet produceren, waarvoor het het best geschikt is. Arme landen zouden zich op arbeidsintensieve, rijke landen op kapitaalintensieve voortbrenging moeten concentreren. Een op het eerste gezicht eenvoudige oplossing lijkt de werkverdeling tussen ontwikkelde en onderontwikkelde landen te doen plaatsvinden aan de hand van Leontieff's berekeningen van de kapitaalintensiteit in de diverse industrieën.

Een zo eenvoudige oplossing om de keuze te bepalen is niet mogelijk omdat zich nog een aantal complicaties voordoet, doordat sommige producten niet vervoerbaar zijn, een aantal activiteiten complementair is en geschool-

¹⁾ Prof. Tinbergen creëerde een variant op deze zegswijze door te spreken van „personen”.

²⁾ Zie: Dr H. Theil: „Enige kwantitatieve aspecten van het probleem der hulpverlening aan onderontwikkelde landen”, blz. 13 en 29.

de arbeid op zichzelf ook als kapitaalintensief moet worden beschouwd. Bovendien zijn tussen dezelfde industrieën in verschillende landen verschillen in kapitaalintensiteit mogelijk. Uit onderzoeken op het Nederlandsch Economisch Instituut naar de kapitaalintensiteit van dezelfde industriesoort in verschillende landen — waarbij, door de onbetrouwbaarheid van het beschikbare cijfermateriaal en de moeilijkheid de prijsniveaux van kapitaalgoederen internationaal te vergelijken, tal van problemen moesten worden opgelost — is gebleken, dat in rijke landen de kapitaalintensiteit in zeer uiteenlopende bedrijfstakken hoger is dan die in arme landen, vermoedelijk omdat men, bij dezelfde techniek, wel meer arbeid gebruikt. Z.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De krapte, die zich de afgelopen weken op de geldmarkt manifesteerde, werd — in verband met het bereiken van het einde van de lopende kaspercentageperiode — gedurende de verslagweek nog geaccentueerd. Callgeld bleef schaars; de notering hiervan bleef onveranderd op het maximum van 1 pCt gehandhaafd. De open-markt-noteringen voor schatkistpapier ondergingen nog enige verdere stijging. Papier met een looptijd tot enkele maanden werd tegen $1\frac{5}{8}$ à $1\frac{3}{4}$ pCt gelaten. Voor biljetten met een resterende looptijd van 1, 2, 3 en 4 jaar was het disconto ca $1\frac{1}{4}$, $1\frac{3}{8}$, $1\frac{9}{16}$ en $1\frac{5}{8}$ pCt, ook iets hoger derhalve dan tot voor kort.

Een sterk symptoom van de krapte vormde wel de stijging van de post voorschotten in rekeningcourant van de Centrale Bank tot het ongekend hoge cijfer van f 254 mln per 16 Mei (d.i. f 156 meer dan de week tevoren). Tot dit dure en derhalve laatste redmiddel gingen de banken over, teneinde hun saldo bij deze instelling te kunnen aanvullen tot f 660 mln. Opvallend was, dat De Nederlandsche Bank nog steeds niet op de markt intervenieerde, zulks in tegenstelling tot vorige perioden van krapte, toen door dergelijke interventie de gevolgen daarvan grotendeels werden opgevangen.

De kapitaalmarkt.

Gedurende de verslagweek vertoonde Wallstreet wederom een vrij sterke koersbeweging als reactie op stemmingsveranderingen. Aanvankelijk werd de daling van de vorige week verder voortgezet, waarna echter een scherp herstel intrad. Het koersgemiddelde Dow Jones Industrials, dat 13 Mei op 419,6 stond, bereikte 17 Mei een minimum van 414,1, terwijl het 20 Mei weer tot 422,9 was gestegen (tot dusverre in 1955 bereikte minimum- resp. maximumstand: 391,9 per 6 Januari resp. 430,6 per 26 April). Het lijkt niet onwaarschijnlijk, dat deze tijdelijke baisse vooral verband hield met hoger aangeslagen kansen op een vredes-economie, waartoe sommigen op grond van een verwachte internationale politieke ontspanning concludeerden.

Bovengenoemde koersbeweging vond op de Amsterdamse aandelenmarkt — zoals de laatste tijd gebruikelijk — getrouwelijk navolging. Ook hier werd Dinsdag een minimumstand bereikt (algemene index 190,5), waarna een herstel volgde. Van een reactie op de kabinetscrisis of op het daarmede waarschijnlijk gepaard gaand uitstel van de belastingverlaging was niets te bespeuren.

Van het grote reservoir aan onbelegde middelen dat boven de aandelenmarkt zweeft maken geregeld ondernemingen gebruik om hun aandelenkapitaal door emissie uit te breiden. Zo emiteert de H.B.U. thans f 50 mln certificaten à 150 pCt en f 3 mln à 100 pCt (resp. voor aandeelhouders en oprichters) en Fr. Rijsdijk f 0,7 mln certificaten van aandelen à 100 pCt. Voorts vinden er op de Nederlandse markt voortdurend introducties van Amerikaanse certificaten plaats, waarbij de bescheiden rendementen (vaak 3 pCt en lager), d.w.z. de relatief hoge koersen dezer stukken, de aandacht trekken.

De middenstroom van de institutionele beleggers naar de niet-risicodragende sector van de kapitaalmarkt houdt onverminderd aan. Zo stegen de beleggingen der Nederlandse levensverzekeringmaatschappijen gedurende het eerste kwartaal van 1955 met f 141 mln; de voornaamste groei vertoonde hierbij de post leningen op schuldbekentenis (+ f 51 mln). Op de markt voor deze leningen blijft de positie der kapitaalvragers (vnl. gemeenten) dan ook sterk; zoals o.a. tot uiting komt in de rentevoet ad ca $3\frac{1}{4}$ pCt resp. $3\frac{3}{8}$ pCt bij een gemiddelde looptijd van ca 15 resp. 25 jaar.

Aand. indexcijfers (1953 = 100)	13 Mei 1955	20 Mei 1955
Algemeen	192,7	192,0
Internat. concerns	242,2	243,0
Industrie	152,3	149,8
Scheepvaart	141,3	138,9
Banken	145,6	143,6
Indon. aand.	149,2	147,9
Aandelen		
Kon. Petroleum	554	556
Unilever	411	411
Philips	379	383
A.K.U.	296 $\frac{1}{4}$	296 $\frac{1}{2}$
Kon. N. Hoogovens	322	319 $\frac{1}{2}$
Van Gelder Zn	278	277
H.A.L.	180 $\frac{3}{4}$	183 $\frac{1}{2}$
Amsterd. Rubber	122 $\frac{3}{4}$	119 $\frac{3}{4}$
H.V.A.	155 $\frac{3}{4}$	154 $\frac{1}{2}$
Staatsfondsen		
2 $\frac{1}{2}$ pCt N.W.S.	79 $\frac{7}{8}$	79 $\frac{1}{4}$
3-3 $\frac{1}{2}$ pCt 1947	100 $\frac{15}{16}$	101 $\frac{1}{16}$
3 pCt Grootboek 1946	99 $\frac{7}{8}$	99 $\frac{5}{16}$
3 pCt Dollarlening	97 $\frac{1}{4}$	97 $\frac{1}{16}$
Diverse obligaties		
3 $\frac{1}{2}$ pCt Gem. R'dam 1937 VI ...	102 $\frac{3}{4}$	101 $\frac{3}{4}$
3 $\frac{1}{2}$ pCt Bk v. Ned. Gem. 1954 II/III	101 $\frac{1}{4}$	101 $\frac{3}{16}$
3 $\frac{1}{2}$ pCt Philips 1948	103 $\frac{1}{4}$	103 $\frac{1}{4}$
3 $\frac{1}{2}$ pCt Westl. Hyp. Bank	100 $\frac{7}{8}$	100 $\frac{5}{8}$

J. C. BREZET.

(Advertentie)

De aanstelling van de Nederlandse Handel-Maatschappij tot „excutrice-testamentaire” biedt belangrijke voordelen. U vindt deze vermeld in onze nieuwste brochure, welke wij U op aanvraag gaarne kosteloos toezenden.

**Nederlandsche
Handel-Maatschappij, N.V.**

Hoofdkantoor: Amsterdam, Vijzelstraat 32

Advertentie-opdrachten
gelieve U uitsluitend te
adresseren aan:

Advertentie-afdeling
„**ECONOMISCH-
STATISTISCHE
BERICHTEN**”

Postbus 42 - Schiedam

HET HOOFDBESTUUR DER PTT

vraagt voor de Afdeling Organisatie en Efficiency

academisch gevormde medewerkers

en assistenten met SPD, MTS of gelijkwaardig diploma.

Gegadigden met ervaring genieten de voorkeur.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan de Hoofddirecteur Financiële
en Economische Zaken, Hoofdbestuur der PTT, Kortenaerkade 12,
's-Gravenhage.

vacatures

DE KLM VRAAGT:

voor haar Centraal Planbureau op het
Hoofdkantoor te 's-Gravenhage een

DOCTORANDUS IN DE ECONOMIE

met enige jaren praktijkervaring.

Gezocht wordt iemand, die door zijn
persoonlijkheid en ervaring overwicht
heeft. Kennis van mathematische eco-
nomie en interesse in techniek strekken
tot aanbeveling.

TEVENS WORDT GEZOCHT:

M. T. S. - e r

met studierichting vliegtuigbouw, die
zich zal moeten belasten met problemen
van technische aard, de planning in
algemene zin betreffende.

*Sollicitaties, liefst met pasfoto, te richten aan de Afdeling Personeels-
zaken KLM Postbus 121, Den Haag.*

De Vries Robbé & Co. N.V.

te GORINCHEM

zoekt ter voorziening in een vacature een

ASSISTENT-CHEF

voor de **AFDELING PERSONEEL**

die onder andere tot taak zal hebben de aanneming,
selectie en opleiding van personeel.

Leeftijd omstreeks 30 jaar.

Sollicitatie uitsluitend schriftelijk onder bijvoeging van
recente pasfoto.

DE NEDERLANDSE VERENIGING KUST- EN OEVERWERKEN

zoekt een

SECRETARIS

Deze moet zich geheel aan de naar bekwaamheid en
prestatie te honoreren werkzaamheden voor de Vereni-
ging kunnen geven.

Kennis van loon- en arbeidsvoorwaarden en van de aard
van aannemerswerkzaamheden kan, evenals een acade-
mische opleiding, tot aanbeveling strekken.

Gegadigden wordt verzocht zich met volledige gege-
vens, in eigenhandig geschreven brieven te wenden tot het
Secretariaat der Vereniging: B 70 te Sliedrecht.

Bij de Afd. Woningbouw van de Centrale
Directie van de Woningbouw en Volkshuis-
vesting wordt gevraagd een

econoom

met belangstelling voor financieel-economische vraag-
stukken. Aanstelling kan geschieden volgens de schaal
van referendaris II klasse. Uitv. soll. onder motto vD/
Woning 51 (in linker bovenhoek env. en brief) aan de
Centrale Personeelsdienst, Bezuidenhoutseweg 15, Den
Haag.

De Rietschans - Nieuw-Loosdrecht

Tel. K 2958-556

Café-Restaurant

Een diner met Uw zakenrelaties slaagt bij ons altijd!